

OOSTVLAAMSE ZANTEN

algemeen tweemaandelijks tijdschrift
voor volkskunde

XLVI - 1971 - 2

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 42, B 9000 Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 63, B 9000 Gent.

1. **Oostvlaamse Zanten**, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt : **15e, 19e jg., 21e** tot en met 31e jg., 33e tot en met 45e jg. tgen 186 F per jaargang. Van de jgg. 1-19 zijn nog enkele losse nummers beschikbaar tegen 53 F per nummer; van de latere jgg. tegen 42 F per nummer. **Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen** : 159 F (leden 106 F). **Inhoudstafel op Oostvlaamse Zanten (Jg. I Jg. XXV)**, door F. VAN ES : 53 F (leden 32 F). **Idem II (Jg. XXVI - Jg. XXXV)**, door F. VAN ES : 42 F (leden 27 F).
2. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr.) Prijs : 27 F (leden 16 F).
3. **Survivances du Passé**, door A. MARINUS (8 p.). Prijs : 13 F (leden 9 F).
4. **Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken**, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs : 16 F (leden 11 F).
5. **Osschaart** door F. VAN ES (overdruk 1945), 28 blz. Prijs 32 F (leden 21 F).
6. **2e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs : 42 F (leden 25 F).
7. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het teerlingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs : 27 F (leden : 16).
8. **Waasch Sagenboek**, door F. VAN ES. Prijs : 106 F (leden 64 F).
9. **Het Curieus en Vermakelijk Namanboek**, door Em. ANDELHOF. Prijs : 27 F (leden 16 F).
10. **Folklore en Onderwijs**, door L. HOSTE. Prijs : 13 F (leden 9 F).
11. **August-Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloem ezing uit zijn werken**, door Fr. DE COSTER. Prijs : 27 F (leden 16 F).
12. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. VAN ES. Prijs : 27 F (leden 16 F).
13. **De Wetterse Reuzen**, door Lic. M. DAEM. Prijs : 27 F (leden 16 F).
14. **Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen**, door Dr. G. DE MEYER. Prijs : 27 F (leden 16 F).
15. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs : 27 F (leden 16 F).
16. **Spelen mijner Jeugd**, door L. LIEVEVROUW. Prijs : 64 F (leden 37 F).
17. **De levende Folklore van het Gewest Balegem**, door M. BROECKHOVE. Prijs : 69 F (leden 42 F).
18. **Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land**, door M. BROECKHOVE. Prijs : 244 F.
19. **Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde**, door J. PIETERS. Prijs : 95 F (leden 58 F).
20. **Het Volksleven te Wieze. 1900-1950**, door J. VAN HAVER. Prijs 106 F (led. 64 F).
21. **Het Hospies der Kinderen Aijn of Alynsgodshuis te Gent**, door E. LUYCKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs 42 F (leden 27 F).
22. **De Rivaiteit tussen Aalst en Dendermonde**, door H. VAN HESE. Prijs 133 F (leden 85 F).
23. **De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu**, door Cl. VANHOUCKE, Prijs : 170 F (leden 106 F).
24. **Het Sterrelied in het Gebied van Dender en Schelde**, door J. DE VUYST. 1968, 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs : 292 F (leden 201 F).
25. **Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven**, door R. VAN DER LINDEN, 1968, 32 blz. (op kunstdrukpapier), avec un résumé en français. 2e druk, Prijs : 74 F (leden 53 F).
26. **Catalogus Tentoonst. 125 jaar Gentse Feesten, juli-augustus 1968**, 44 blz. Prijs : 53 F.
27. **Kinderzang uit Zwijnaarde**. Dr. L. GELBER. Prijs : 42 F leden (64 F niet-leden).
28. **Jan de Lichte**. Gerard SIMONS. 32 blz. Prijs : 37 F leden (53 F niet-leden).
29. **De Vinkensport in Vlaanderen (avec un résumé en français)**. 1969, 165 blz., 42 ill. 3 tek., door M. BROECKHOVE. (Nr X van de Uitgaven van het Alfons De Cockfonds). Prijs : 307 F (leden 186 F).
30. **Van het cijnskiesrecht naar het algemeen meervoudig stemrecht (mit einer deutscher Zusammenfassung)** door Albert BRACKE. 1970, 52 blz., 11 ill. (Nr. 31 van de Uitgaven van de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen) Prijs : 95 F (leden : 80 F)

Bij voornoemde prijzen is de B.T.W. inbegrepen.

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent Voor het buitenland + 10 F portkosten.

UITVERKOCHT zijn thans : **Herdenkingsalbum Alf. de Cock - Het Stroodekkersbedrijf** door Cl. Trefois - **Lodewijk De Vriese Biografische studie - De Plattegrondsvorren**

(Zie derde bladzijde van de kaft)

OOSTVLAAMSE ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
ORGAAN V.D. KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen
en van het internationaal studiekomitee voor ommevangsreuzen

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B 9620 Zottegem

Redactieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B 9000 Gent.

Alle stortingen op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

INHOUD

Prijs : 53 F.

Dr. Apr. L. J. VANDEWIELE : Een Vlaams miniatuur van de volksheiligen Cosmas en Damianus	42
B. S. MOENS-LAMBRECHTS : De Ommegang — De Heidekapel — De Heide in Waasmunster	49
Dr. M. DERUELLE : De St.-Veerlekerk te Gent	56
Lic. Lode HOSTE : Sequah en het Museum voor Volkskunde te Gent	66
Personalia	
Lidmaatschap "Accademia Teatina per le Scienze". — A.G.H.	48
Prijs Marnixring. — Red.	48
Boekbespreking	
Hervé Stalpaert, Westvlaams Sagenboek II. Renaat van der Linden	70
M. A. Aalbrechtse, Kezane Kost. Renaat van der Linden	71
Dr. Jozef Weyns, Bokrijk, zin en zijn. Renaat van der Linden	72
Maurits Bronselaer, Liedekerke, van vroeger tot nu. Renaat van der Linden	73
Dienst voor Volkskundige Enquêtes in Vlaanderen.	
Cl. V. Trefois : Strodekker en Strodekkerstechnieken. Termini Technici	74

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w.
Noordstarfonds, Gent.

Een Vlaams miniatuur van de volksheiligen Cosmas en Damianus

Cosmas en Damianus waren tweelingbroeders, waarschijnlijk eeniig, want ze gingen altijd met elkaar over alles akkoord. Ze leefden in de 3e eeuw, ergens in Klein-Azië; ze oefenden er het beroep van geneesheer uit en ze deden zoveel goed, dat ze de marteldood stierven in het jaar 303.

Ze waren in de vroege middeleeuwen bij het volk zo beroemd lijk bij ons Sint-Antonius tot voor korte tijd. Ze waren bij de weinige heiligen die in het H. Misoffer met name werden vermeld. Ik zeg wel « werden », want nu zijn ze eruit verwijderd; ze ondergingen niet het lot van veel andere volksheiligen — zoals Sint-Nikolaas, Sinte-Cecilia, Sinte-Barbara, Sint-Christoffel en zoveel andere — die uit de hemel werden gewezen; neen, voorlopig zitten ze nog stevig in hun zetel in de hemel.

De ikonografie van de H.H. Cosmas en Damiaan is het beste bewijs van de populariteit die de twee volksheiligen destijds hebben gekend. De zeer grote verering, die de familie De Medici voor deze heiligen koesterde, zal wel niet vreemd zijn aan een gedeelte van deze ikonografie, vooral dan in het begin van de Renaissance in Italië.

Er bestaan stapels publikaties over deze ikonografie en alles beperkt zich nog steeds tot een onvolledige opsomming. We kennen schilderijen, etsen, glasramen, retabels, ikonen, beelden en daar Cosmas en Damiaan een grote rol gespeeld hebben als schutspatronen in corporaties, gilden en neringen van dokters, chirurgijns en apotekers, vinden we hun afbeeldingen ook dikwijls op processievaandels, schilden,

Afb. 1

Zegel van de Nering van de H.H.
Cosmus en Damianus van Oudenaarde.

Afb. 2

Zegel van de Corporatie van de
chirurgijns te Brugge.

zegels en penningen. Zo vinden we b.v. een afbeelding op het zegel van de Nering van de HH. Cosmas en Damianus van Oudenaarde en het zegel van de corporatie van de chirurgijns te Brugge. Te Gent waren zij ook de schutpatronen van de chirurgijns, hun beelden staan in de St.-Niklaaskerk, in de kapel van de chirurgijnsbarbiers, aan weerszijden van de schilderij « De Barmhartige Samaritaan » van De Liemacker; in het Collegium Medicum werden ze echter konkurrentie aangedaan door Sint-Lukas, ook een geneesheer, zoals de overlevering leert.

Ik heb mij dikwijls afgevraagd hoe het komt dat deze heiligen bij het volk zo'n succes gekend hebben. Dit is niet alleen uit te leggen door de gulden legende van hun leven, want al is die mooi, toch zijn er andere heiligen, die minstens zo'n mooie legende aan hun naam verbonden hebben. Ik ken alleen maar twee redenen: vooreerst de wonderbare historie van de transplantatie, die geweldig tot de verbeelding van de gewone man moet gesproken hebben. Dat zat zo: op een dag was er een man, wiens been wegkankerde. Na de nodige geneesheren en kwakzalvers zonder succes geraadpleegd te hebben, werden Cosmas en Damiaan erbij gehaald. De kwaal was te ver gevorderd om door natuurlijke of zelfs bovennatuurlijke middelen verholpen te worden zodat ze besloten het been af te zetten. Nu wilde het toeval, dat er diezelfde dag een man gestorven was, die nog over

een paar ordentelijke benen beschikte. Ze besloten dan ook een been van de dode af te zetten, hij had het nu toch niet meer nodig en ze plaatsten het been op de plaats van het geamputeerde. Nu wilde het toeval, dat de dode een neger was en de zieke een blanke. Of deze dan bij het ontwaken zich dood geschrokken heeft bij het zien dat zijn een been wit en zijn ander zwart was, of dat hij de emotie overleefde, dat zegt de legende niet. Wat er ook van zij, deze transplantatie moet geweldig tot de verbeelding van het volk gesproken hebben en men heeft dat tafereel ontelbare malen gekonterfeit.

Afb. 3. — Het mirakel van de beentransplantatie.

De tweede reden, waarom ik geloof dat de H.H. Cosmas en Damiaan zo populair zijn geweest, moet gezocht worden in het ongelooflijke feit dat zij, ofschoon

ze dokters waren, gratis voor niets presteerden en geld noch goed aannamen. Waarvan ze intussen leefden zegt de legende evenmin.

De H.H. Cosmas en Damianus worden ook dikwijls afgebeeld in gebedenboeken en vóór de drukkunst werden zij in gebedenboeken getekend en geschilderd. Over deze miniaturen is nog maar weinig bekend; in die stapels publikaties over de ikonografie van deze heiligen, komen zeer weinig voorstellingen van miniaturen voor. Dat prikkelde mijn nieuwsgierigheid en ik heb één van deze miniaturen, waarover ik tot nu toe niets in de literatuur gevonden heb, onder de loep genomen en wel de miniatuur, die voorkomt in het Brevier van Grimani. Mijn nieuwsgierigheid werd ruimschoots beloond, vooreerst omdat we hier te doen hebben met een kleine doch uitzonderlijk mooie miniatuur en ten tweede omdat het Brevier van Grimani een meesterwerk is van Vlaamse afkomst, ik durf bijna zeggen het meest beroemde meesterwerk van de Vlaamse miniatuurkunst.

Dit minderbroedersgetijdenboek, dat nu berust in de St.-Markus-biblioteek te Venetië wordt Grimani geheten, naar de vroegere bezitter ervan, Kardinaal Dominico Grimani, de zoon van de doge van Venetië, Antonio Grimani. Hoe het in zijn bezit gekomen is, is niet met zekerheid na te gaan. Volgens Dr. H. Schulte Nordholt is dit werk « omstreeks 1510 voor een Bourgondische aristocraat, Jean Carondelet, waarschijnlijk in Mechelen vervaardigd ».⁽¹⁾ Giulio Coggiola, de voornaamste beschrijver van het Breviarium is eveneens de mening toegedaan, dat het werk in Vlaanderen werd vervaardigd en naar Venetië werd overgebracht.⁽²⁾

Dergelijke gebedenboeken konden alleen koningen en prinses en zeer rijke lui zich veroorloven. De miniaturisten, die grote kunstschilders waren, lieten zich voor een dergelijk sekuur werk degelijk betalen, maar leverden dan ook het beste van zich zelf. Ze maakten een boek, waarin de bezitter, deze uitverkorene der aarde, niet alleen kon bidden, maar zich gedurende de lange kerkelijke diensten kon verstrooien, door naar al deze kleine kunstwerken te kijken en heel dikwijls zich ook kostbaar zal geamuseerd hebben, vooral als het werken van Vlaamse miniaturisten waren, want, gebedenboek of niet, de Vlaamse meesters konden hun aard niet verloochenen, ze moesten van tijd tot tijd, een uilenspiegelstreek uithalen. De miniaturisten van het Breviarium Grimani maken hierop geen uitzondering.

Het Brevier van Grimani werd vermoedelijk vervaardigd tussen 1510 en 1520; het bestaat uit 831 perkamenten bladen van 27,5 cm op 21,5 cm. Dit mirakelschoon werk bevat 110 volblad illustraties met bijbelse taferelen en afbeeldingen van heiligen, die een bijzondere verering genoten; daarbij komen nog tal van kleinere miniaturen in de tekst voor. De gebeden zijn over twee kolommen geschreven en ingelijst met harmonieuze arabesken en natuurgetrouwe vlinders, libellen, vogels, bloemen, vruchten, schelpen, edelstenen, smeedwerk, keramiek en tussenin hier en daar kleine insecten, die er zo schijnen opgevalen te zijn; dit alles in helle transparante kleuren en goudbeslag. Men heeft geschreven over dit brevier : « Es

(1) Algemene Geschiedenis der Nederlanden. Utrecht 1951. Deel III, p. 394.

(2) G. Coggiola, Le Breviaire Grimani de la bibliothèque de S. Marco à Venise. Recherches d'Histoire de l'Art. Leyde, Amsterdam, 1908.

ist das herrlichste Werk dieses Kunstzweiges, die seltenste Miniaturensammlung, die jene Schule hervorgebracht hat ».⁽³⁾

Men is er nog steeds niet in geslaagd de miniaturisten, die eraan hebben gewerkt, te identificeren. Men heeft genoemd: Memling, Alexander Bening, Simon Bening, Gerard Horebout, Jan Gossaert gezegd Mabuse, Lievien De Witte en nog menig ander schilder. Gewoonlijk wordt het werk aan drie verschillende handen toegeschreven. Maar door niemand wordt betwist dat het Vlaams werk is, werk van de meesters van de Gentse en de Brugse School.

Een eerste fotografische facsimili uitgave heeft Perini, een fotograaf uit Venetië, verzorgd in 1862. In 1864 verscheen een gedeeltelijke reproductie door de Franse uitgever Curmer. In 1906 werd bij de uitgeverij Ferd. Ongania een minder geslaagd boek uitgegeven met enkele zinkografische reproducties van de fotokopieën van Perini. Ten slotte werd een volledige, zeer geslaagde fotografische reproductie verzorgd door Scato de Vries van Leiden, in samenwerking met S. Morpurgo van Venetië en uitgegeven te Leiden en te Amsterdam van 1903 tot 1908, in 12 portefeuilles, -in folio, met 1580 platen onder passe-partout, waarvan ongeveer 300 in kleuren.⁽⁴⁾

Het Brevier begint, zoals gebruikelijk met een kalender. Voor iedere maand staat een volblad tekening, die een tafereel uitbeeldt met betrekking tot de maand; op de volgende bladzijde komt dan het kalenderblad. De namen van de heiligen, die in die maand gevierd worden, staan in een schrijn opgeschreven. De namen worden voorafgegaan door de epakten en de zondagsletter en soms gevolgd door de graad van de plechtigheid. Bovenaan staan de Dierenriemtekens, die betrekking hebben op de maand; aan weerszijden worden enkele heiligen afgebeeld. Onderaan wordt een scène uitgebeeld met betrekking op de gezondheidsregels, die opgeschreven staan en waarvan de tekst uit een leergedicht stamt geschreven ca 1300 en geheten *Regimen sanitatis* van de (Salernitaanse) School van Salerno.

De feestdag van de H.H. Cosmas en Damianus valt op 27 september en we zullen ons beperken tot de bespreking van deze maand. Voor september wordt de druivenoogst afgebeeld. Op het kalenderblad van september staan bovenaan de Dierenriemtekens: Maagd en Weegschaal; aan de linkerzijde de afbeelding van de H. Egidius, daaronder de geboorte van de H. Maagd gesymboliseerd, onderaan de Kruisverheffing; rechts de stigmatizatie van de H. Franciscus, de Apostel Matheus, gewoonlijk afgebeeld als evangelist met de gevleugelde mens of als martelaar met een zwaard of een piek, hier lijkt het eerder een bijl; daaronder de H. Michiel, die de draak doodt en de H. Hieronymus met de leeuw uit de gulden legende van zijn leven. De onderkant wordt ingenomen door een prachtig aderlaatafereel en rechts een vrouw die een geit melkt. Beide tafereelen houden verband met

(3) Das Brevier Grimani in der Markus-Bibliothek in Venedig. Verlag von Ferd. Ongania, MCMVI. Druck von Sorteni und Vidotti (Venedig).

(4) Bréviaire Grimani de la bibliothèque de S. Marco à Venise. Reproduction photographique complète éditée par Scato de Vries, Directeur de la bibliothèque de l'Université de Leyde. Préface du Dr. S. Morpurgo, Directeur de la bibliothèque de S. Marco. Leyde A.W. Sijthoff. Amsterdam Scheltema & Holkema's Boekhandel. (1903-1908).

de tekst uit het *Regimen sanitatis*, waarin wordt geleerd dat het goed is gedurende de maand september geitemelk te drinken en zich bloed te laten aftappen.

Afb. 4. — Gezondheidsregels en aderlaatscène.

Op 27 september zien we op het kalenderblad, op die datum :
XIX d Elzearij. Cosme *et* damiani.

Onderaan staat het Latijnse vers uit het *Regimen sanitatis* :

Fructus maturi septembri sunt valituri.
Et pira cum vino panis cum lacte caprino.
Quando *que* debet urtica tibi potio fertur amica.
Tunc venam pandas species cum semine mandas.

De tekst is niet zeer duidelijk. Mogelijks was de miniaturist een beter schilder dan taalkenner. In een andere uitgave van het *Regimen sanitatis* staat een meer begrijpelijke tekst, die we kunnen vertalen als volgt : In september zijn de rijpe vruchten heilzaam; ook peren met wijn en appels met geitemelk. En een diuretische drank maakt u gezond. Laat dan uw ader openen en eet groenten en vruchten.

Is het een desillusie dat Cosmas en Damianus niet afgebeeld worden in de rij der heiligen, die het kalenderblad van september sieren, we worden ruimschoots vergoed op f° 744 r., waar hun getijde voorkomt; daar vinden we een kleine (5 cm × 5 cm) prachtige miniatuur met hun beeltenis :

In fes(tivitate) s(anctorum) mar(tyrum) cosme *et* damiani .Oratio.

Dan een prachtig versierde unciaal P : Presta q(uaesumu)s om(ni) p(oten)s deus enz.

De heiligen staan hier afgebeeld als geneesheren; hun attributen zijn : voor Cosmas een urinaal, voor Damiaan een vijzel. Het urinaal wijst op het uitzonderlijk belang dat er in de oude geneeskunde aan het piskijken werd gehecht. Men was overtuigd dat men alles, maar dan ook alle ziekten kon herkennen in de urine.

Afb. 5
 Miniatuur van de
 H.H. Cosmas en Damianus

Ieder volkskundige kent tal van afbeeldingen van piskijkers, die op de markten hun bedrijf uitoefenden. Doch ook de dokters, die de zaak meer op wetenschappelijke manier benaderden, meenden uit de urine een juiste diagnose te kunnen stellen. De mortier van Damianus (soms wordt hij ook afgebeeld met een zalfpot) is er vermoedelijk voor iets tussen, dat deze kumulerende dokter door de apotekers als schutpatroon werd geaccepteerd. Sommigen zullen misschien aanvoeren, dat de apotekers wel verplicht waren een dokter tot patroon te kiezen, omdat er nog nooit een apoteker in de hemel is geraakt! De advocaten, die bij het volk al evenmin in geur van heiligheid staan, hadden toch nog hun Sint Ivo. Blijkbaar waren de apotekers nog minder heiligen in spe.

Deze miniaturen zijn in feite meer dan een godsvruchtig prentje, het zijn tijdsdocumenten, zo o.a. voor de kleding. Ten tijde dat Cosmas en Damiaan op aarde leefden droegen de dokters geen speciale kleding, doch met de opkomst van de Renaissance begonnen zij zich in Italië op een bepaalde manier te kleden: zij droegen een tuniek, een mantel afgezoomd met hermelijn en een hoed. Doch deze betrekkelijk eenvoudige kleding zou niet lang hun ijdelheid strelen en reeds in de XIIIe eeuw begonnen de dokters zich te tooien met de purperen klederdracht van de edellieden. Petrarca steekt er zelfs de draak mee in een brief die hij aan zijn vriend Boccaccio richt: « Getooid met purper en goud wanen zij zich de arbiters over leven en dood ». Kap en hoofddekseel zijn eveneens typerend. Ook de attributen hebben hun belang: we zien hoe een urinaal en een vijzel er in de XVe eeuw uitzagen. De beurs die Cosmas draagt is eveneens een tijdsdokument en vermoede-

delijk een uilenspiegelstreek vanwege de Vlaamse miniaturist : de heilige dokters meesterden volgens de legende altijd kosteloos en aanvaardden nooit geld, toch hadden ze een beurs bij!

De randversiering rond de gebeden is in dezelfde trant opgebouwd zoals op al de bladzijden met gebedentekst; hier treffen we een viertal fazanten op afgebeeld, een paar vlinders, enkele bloemen, vermoedelijk de gele muurbloem (gele violier) en een rups.

Moge deze korte studie over de miniatuur van Cosmas en Damianus uit het Breviarium Grimani een spoorslag zijn om eens de werken, door onze Vlaamse miniaturisten verlucht, te onderzoeken op verschillende oogmerken bv. in verband met schuutsheiligen of taferelen uit het dagelijkse leven of klederdracht of bouwkunst of keramiek enz. Heel wat werken zouden hiervoor in aanmerking komen, zoals bv. de getijdenboeken van Maria van Boergondië, van Isabella van Aragon, de brevieren van Eleonora van Portugal, van Isabella van Castille en nog vele andere, allemaal werken van kunstenaars van eigen bodem.

Dr. Apr L.J. VANDEWIELE

PERSONALIA

De leden van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen en de lezers van Oostvlaamse Zanten zullen zeker met genoegen vernemen, dat hun voorzitter en ondervoorzitter vereerd werden met het lidmaatschap van de « Accademia Teatina per le Scienze » van Pescara. Clemens VII heeft deze Akademie gesticht bij Pauselijke Bulle in 1529. Naast verschillende Kardinalen telt dit geleerd Instituut vorsers en wetenschapsmensen uit de meeste landen van Europa en de USA.

Wij wensen Lic. Renaat van der Linden en Lic. Marcel Daem van harte proficiat met deze benoeming die ook de Bond tot ere strekt.

A.G.H.

De *Marnixring*, v.z.w., Vlaamse Service-klub, heeft de eerst uitgereikte prijs toegekend aan onze voorzitter Lic. Renaat van der Linden, voor het gebied Zuid-Oost-Vlaanderen.

De onderscheiding wordt toegekend aan de persoon die zich op het kulturele, sociale of humanitaire vlak bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor de gemeenschap in de streek. In de persoon van onze voorzitter vinden we de drie normen innig verenigd. De uitreiking van de prijs had plaats in de feestzaal van het stadhuis te Aalst op 17 april 1971. Drs J. van Overstraeten, voorzitter V.T.B. en V.A.B. sprak de feestrede uit.

Hartelijk feliciteren we onze voorzitter met deze eervolle onderscheiding.

Red.

Ommevang - De Heidekapel - De Heide
in Waasmunster

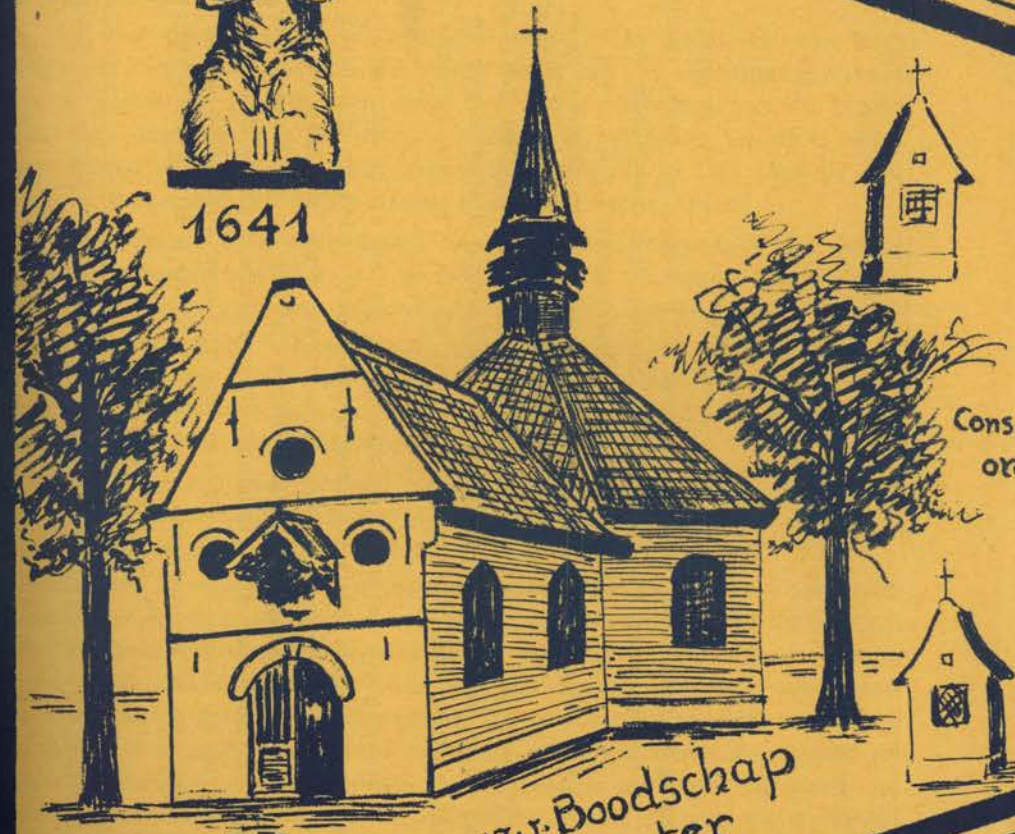
DE OMMEGANG
boek aan

o.l. vrouw

Zweeën

1641

Consolatrix afflictorum
ora pro nobis

1351

25 maart - o.l. vrouw Boodschap
Heikewip - Waasmunster

Moens-Lambrechts 1970

Gemeenten van de Provincie Oost-Vlaan-
an Vlierberghe.

KORTE VERKLARING VAANTJE HEIDEKAPEL-WAASMUNSTER

Het begon in 1351 toen Phillip d'Arbois, Bisschop van Doornik in de abdij van Roosenberg verbleef en de ommegang naar O.L.Vrouw van zeven weëën in de Heidekapel instelde. De ommegang vertrekt aan de O.L.Vrouwkerk van het centrum, bereikt langs een mooie groen-zone en na het 3° statiekapelleken, de Heidekapel die in 1641 geresatureerd en vergroot werd met goedkeuring van Bisschop Antonius Triest. In de voorgevel van de kapel, onder een houten schutdak is er een beeld in hout van O.L.Vrouw van zeven weëën met boven de te kleine nis een steen met het jaartal 1641.

Na vereëing van O.L.Vrouw in het heiligdom en een uurtje verpozing, zetten de bedevaarders biddend en zingend hun weg verder langs het kapelleken van de 4° statie om te eindigen aan de 7° statie die aan de noordkant van O.L.Vrouwkerk is geplaatst.

In de volksmond noemt men deze bedevaart «Heikewip» die steeds plaats heeft op 25 maart feestdag van O.L.Vrouw-Boodschap.

De grondkleur van het vaantje is geel en de tekening is in blauw. Geel en blauw zijn de kleuren van de gemeente Waasmunster.

mlw.

delijk een uilenspiegelst.
meesterden volgens de l
hadden ze een beurs bij!

De randversiering rond
al de bladzijden met gebed
beeld, een paar vlinders, en
violier) en een rups

Me

Br
mi
me
ku
zo
de
alle

leze
voc
der
ges
Ins
ciat

toe
Oos

soci
schap

innig verenige.

huis te Aalst op 17 april
sprak de feestrede uit.

Hartelijk feliciteren we onze voorzitter

De Ommegang – De Heidekapel – De Heide in Waasmunster

DE OMMEGANG

De Bisschop van Doornik, Philip d'Arbois bracht in 1351 een bezoek aan Waasmunster dat toen tot zijn bisdom behoorde. Hij verbleef er in de abdij van Roosenberg, verblijf dat vooral gekenmerkt bleef door het instellen van een ommegang naar Onze-Lieve-Vrouw van zeven weën in de Heidekapel op 25 maart, feestdag van Maria Boodschap.⁽¹⁾

De stoet, die aanvankelijk en zoals alle processies van die tijd een zeer lange weg moest afleggen werd in 1496 veel verkort omdat men niet meer langs de strooien molen, Eigerlo en Hoogkameren ging. Een andere verkorting van de Ommegang werd doorgevoerd in 1539 toen de Meerpaal en Ter Eeken van de te volgen weg werden geschrapt. Een derde vermindering gebeurde in 1596. Aan de deelname in de stoet had de Bisschop-insteller geestelijke gunsten verleend.

Einde van de XVIe eeuw namen schalmeiers uit Dendermonde deel aan de Ommegang evenals « busschieters » met hun roer dat ze van tijd tot tijd afschoten. In 1622 gingen 20 musketiers « ghewillighe der Prochie » in de processie.

De kroniekschrijver Daniël Braem schreef het volgende : « Den 25 meert als den ommeganck tot Waesmunster ginck heeft de jonkheyd van Thielrode een schone compagnie Egyptenaren gemonteerd, heel aardigh toegemaect, de officieren die reden op ezels, heel fray om sien ».⁽²⁾

Er werd geen moeite gespaard om de belangstelling van de gelovigen in en buiten de Gemeente op te wekken. De 31e maart 1766 publiceerde de Gazette van Gend de volgende aankondiging :

alsdat binnen de prochie van Waesmunster, Lande van Waes, op den 8 april 1766, wesende den feestdag van O.L.Vrouw Bodschap, des voormiddags naer het eyndigen van den goddelycken dienst der Hoogmisse zal uitgaan ende verthoont worden eenen ommeganck beteekenende de zeven weën van Maria alsmede verbeeldende de passie Christi, gevolgt van eene menigte van cavalerie en infanterie etc. immers in dezelve orde ende hoedanigheyd, zoo ende gelijk den zelve ommeganck ten jaere 1753 heeft gegaen, den welcken als na gewoonte zijn begin zal nemen van aen de parochiale kercke voornoemt ende voorts in orde zal gaan tot de kapelle van zeven weën staende op het district genaemt de Heyde gelegen binnen dezelve prochie van Waesmunster alwaer het miraculeus beeld van de heilige Maget ende moeder Gods Maria is berustende ten eynde van welke om te vermeerderen de

(1) F. De Potter en J. Broeckaert. — Geschiedenis der Gemeenten van de Provincie Oost-Vlaanderen. 1890. (Waasmunster).

(2) De Kapellen in Waasland door J. Van Vlierberghe.

devotie tot dezelve mildaedelijk is gejoint vollen aflaat aen alle degene, eerst gebiegt ende gecommuncceert zijnde, zullen gaen den ommeganck ofte kruiswege alsmede bezoeken dezelve kapelle om aldaer hunne gebeden met devotie te vrigten.

De statiekapellekens die dagtekenen van 1814 werden vernieuwd in 1938. Dit laatste is vermeld in een gedenksteen aan het derde statiekapelleke.

Sedert 1874 is de ommegang ingesteld als openbare boetprocessie.

Wijlen Theodoor Poppe in zijn leven hoofdonderwijzer aan de gemeentelijke Jongensschool schreef en componeerde een lied opgedragen aan Heikewip :

Op Heikewip is 't harte blij
de zonne schijnt, 't is lentetij.
De velden krijgen weder kleur
de dennetoppen hebben geur.

Keervers : Gegroet o lentedag der hei
die vredigheid ons bracht
en blij de nieuwe dag er deinen doet
O lentedag der hei, gegroet.

De madeliefjes luist'ren lang
en neigen naar de merelzang
die trillend fijn en helder klaar
de zangen volgt der vrome schaar.
Van 't kronkelend beekje langs de wei
weerklinkt een deuntje der schalmei
terwijl de herder naar gelang
zijn kudde leidt in trage gang.

HET BEDEVAARTVAANTJE⁽³⁾

Er bestaan drie formaten. Type Moens-Lambrechts 1970, stevig papier;

Formaat 1 : gelijkbenige driehoek, buitenafmetingen 235 × 360 × 360, binnendriehoek 200 × 320 × 320.

De grondkleur is goudgeel, tekst en tekening is in blauw. Geel en blauw zijn de kleuren van Waasmunster.

Tekst : O.L.Vrouw 7 weeën --- consolatrix afflictorum ora pro nobis (troosteres der bedrukten bid voor ons).

25 maart O.L.-Vrouw Boodschap — Heidewip — Waasmunster.

In rand van binnendriehoek : Moens-Lambrechts 1970.

Tekening : zie verklaring op keerzijde.

(3) Te verkrijgen bij de auteur tegen 20 fr. per exemplaar, en 50 fr. voor 3 exemplaren de 3 vormen. Over te schrijven op prk. 47.31.61 van de B.S. Moens-Lambrechts. Neerstraat 23, 9170 - Waasmunster.

op prk. 47.31.61 van B.S. Moens-Lambrechts, Neerstraat 36, 9170 - Waasmunster.

Is eveneens te verkrijgen bij de auteur het bedevaartvaantje van de H. Antonius Abt ende eremijt, besonderen patroon voor menschen ende beesten op den Roden, hertekent in 1970 door B.S. Moens-Lambrechts naar de oorspronkelijke kopergravure van N. Heylbrouck.

Prijs : 10 fr. per exemplaar of 20 fr. verzendingskosten inbegrepen.

Korte verklaring van de tekening, vaantje Heidekapel.

Het begon in 1351 toen Philip d'Arbois, bisschop van Doornik in de abdij van Roosenberg verbleef en de Ommegang naar O.-L.-Vrouw van zeven weeën in de Heidekapel instelde. De Ommegang vertrekt aan de O.-L.-Vrouwkerk van het centrum, bereikt langs een mooie groenzone en na het 3e statiekapelleken de Heidekapel die in 1641 gerestaureerd en vergroot werd met goedkeuring van Bisschop Antonius Triest. In de voorgevel van de kapel, onder een houten schutdak is er een houten beeld van O.-L.-Vrouw van zeven weeën, boven de te kleine nis is een steen ingemetseld met het jaartal 1641. Na verering van O.-L.-Vrouw in het heiligdom en een uurtje verpozing, zetten de bedevaarders biddend en zingend hun weg verder langs het kapelleken van de 4e statie om te eindigen aan de 7e statie die aan de noordkant van O.-L.-Vrouwkerk is geplaatst.

In de volksmond noemt men deze bedevaart « Heikewip » die steeds plaats heeft op 25 maart feestdag van O.-L.-Vrouw-Boodschap.

Eerste uitgifte van het vaantje Heikewip dateert van 6 april 1970.

Formaat 2 : neerhangende gelijkbenige driehoek, zelfde gegevens als 1 met andere schikking, buitenafmetingen formaat $195 \times 360 \times 360$, binnendriehoek $195 \times 315 \times 315$.

Formaat B : rechthoekige driehoek, zelfde gegevens als 1, met andere schikking, buitenafmetingen $225 \text{ \% } 340 \pm 410$, binnendriehoek $200 \times 305 \times 365$.

Ontwerpen en tekeningen B.S. Moens-Lambrechts, Neerstraat 24, 9170 - Waasmunster. Drukk. M.W.

DE HEIDEKAPEL

Op 200 m. ten zuiden van de Oude Heirweg, op perceel 808 sectie B in de kapelwijk, staat de bekende en mooie Heidekapel, toegewijd aan O.-L.-Vrouw van zeven weeën, die vermoedelijk ontstaan is in de XVe eeuw.

Op een der talrijke zandheuvels op de heide was er in de XVe eeuw een strafplaats der aanpalende heerlijkheden. Wegens het geschrei der gepijnigden werd deze plaats en omgeving « Schreiberg » genoemd. Het godsdienstig volk had een eenvoudig Mariabeeld aan een boom langs de weg gehangen in de hoop dat de voorbijgangers een gebed zouden bidden ter intentie van de gestraften. De godsvrucht en de verering van Maria namen vooral toe omdat gans de streek ten tijde van Filips de Schone en zijn vader Maximiliaan, op biezondere wijze aan de moeder Gods was toegewijd. Vooral de zeven smarten van Maria was men indachtig bij de kapel aan de boom.⁽⁴⁾

Het voorste gedeelte van de huidige kapel, het oudste, dagtekent uit de XVIe eeuw, zal ongetwijfeld gebouwd zijn na het herstel van de godsdiensttwisten. De gevel werd hersteld in 1641 onder het bestuur van Antonius Triest, Bisschop van Gent. Dit jaartal staat in de deurstijl gegrift. Boven de ingang deur is er het volgende

(4) J.B. LAVAUT. Handboekje van O.L.V. 7 weeën te Waasmunster. Handelingen van het Vlaams Mariacongres te Brussel 1921. II boekdeel Mariaviering.

inschrift : Consolatrix afflictorum ora pro nobis, Troosteres der bedrukten bid voor ons⁽⁵⁾.

Boven de ingang bevindt zich onder een houten schutdak, een houten beeld van de Moeder van smarten in zittende houding. Dit waardevol beeld is niet op zijn oorspronkelijke plaats vermits het veel te groot is voor de nis. J.B. Lavaut meent dat het uit de XVIe eeuw is. Ook boven de nis is er een steen met het jaartal 1641.

Binnen en boven de inkom is er een doksaal in eikenhout uit de XVIIIe eeuw. Het voorste gedeelte van de kapel is een vierkante plaats van 5,50 m en 8 m hoog verlicht door 4 gotische vensters die voorzien zijn van gebrandschilderde glasramen. Beschadigd in 1945 door de vliegende bommen, werden ze gerestaureerd in 1950. Onderaan zijn de namen vermeld van de personen die de restauratie mogelijk hebben gemaakt:

D.D. Jean de Lovinfosse.

D.D. Sabine de Montpellier d'Annevoie

D.D. Romain van Havere

D.D. Jonkheer P. Jacquet de Haveskercke.

Dit gedeelte sluit aan bij het zeshoekig koor van de kapel dat overkoepeld is met een spits dak dat een fraai houten torentje draagt. Het koor wordt verlicht door 4 vensters uit de XVIIIe eeuw.

Boven het altaar staat een gekleed beeld van O.-L.-Vrouw van zeven weeën waarvan het hoofd en de handen gebeeldhouwd zijn. Aan de rechterkant staat de predikstoel met aan deene kant van de trapstijl een pelikaan, symbool der God'sliefde. Aan de andere kant prijkt een leeuw, symbool van de sterkte; deze houdt in zijn klauw het wapenschild van Waasmunster. In het rugpaneel van de predikstoel is er een half verheven snijwerk met als motief Maria met de zeven zwaarden.

Vroeger waren in de kapel zilveren ex-voto's aanwezig evenals gedenkplaten, krukken en andere voorwerpen die er werden achtergelaten als getuigen van ontvangen weldaden.

De sakristie is gebouwd in de XVIIIe eeuw, zulks blijkt uit volgende documenten.

Actum 6 juin 1778. present de volle weth ende griffier, de heer Pastor. Ten voornoemden daege compareerde Andries Coene meester temmerman exhiberende model van het bouwen sacristye aen de capelle van Onze Lieve Vrouwe op d'heyde. nuttig is eene specifieke lijste van het daertoe noodigh hautewerck tot het coopen van welcke ende van deze materialen den geseijden temmerman mits dezen wort geauthoriseert.

Actum 13 juny 1778, present Omnes pieter, den heer Pastor ende schepenen Raemdonck.

Ten voornoemden daege is door ons aenbesteed het metselwerck van de sacristye

(5) DE POTTER en BROECKAERT. Geschiedenis der Gemeenten van de Provincie Oost-Vlaanderen 1890.

van de capelle van onze lieve Vrouwe op d'heyde aen de personen van Jozef Hebinckhuys ende Augustinus De Witte Mtr metsers ingevolge de schriftelijke fondsen daertoe wort gerefereert.⁽⁶⁾

Ook van diefstal bleef de kapel niet vrij.

Actum 16 february 1793, present den heere Pastor, schepenen en griffier. Ten voornoemden daege is er in overweginge genomen dat de capelle van onze Lieve Vrouwe op d'heyde reeds twee verscheide reysen merckelijk bestolen was waerdoor ten meerderen deele van de ornamenten zijn weggenomen alsook dat de breuke van de zelve diefte grote reparatie aen die capelle heeft veroorzaakt, hebben geresolveerd omme de zelve reparaties te kunnen laeten gebeuren in de voorseyde capelle te doen voorzien van de nodige ornamenten publiquelijck te doen verkopen, alle de bomen bestaende in yken, bucken, linden en yken-scheirhout aen de zelve capelle⁽⁷⁾ competerende op vrijdag aenstaende wezende den 22 february 1793 ten acht uren voormiddag op schriftelijke conditien daertoe bij den griffier te formeren ende naer voorgaende Kerckgeboden binnen Waesmunster en Elversele.⁽⁸⁾

De kapel is volledig hersteld in het begin van 1970.

OUDHEIDKUNDIGE VONDSTEN

Ook op de heide werd door vondster de belangrijkheid en de bewoning van de streek aan het licht gebracht

Bij het graven naar een laag leem onder een lichte verhevenheid van het terrein gelegen op het kadastraal perceel 1596 sectie C van de wijk Heuverbeke in de omgeving van de Heidekapel op de plaats ook genoemd Kloosterbos ontdekte Vermeulen-Dons in de jaren 1857-1859 de overblijfselen van een Merovingische begraafplaats waarvan de graven dicht bij elkaar verspreid lagen op een diepte van 3 m. De aarden potten die min of meer intact waren gebleven en een aantal kralen en metalen voorwerpen die door de ontdekkers het bewaren waard werden geacht, kwamen in 1863 en 1887 door schenking in het bezit van het museum van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas te Sint-Niklaas.⁽⁸⁾

De eerste en tot nog toe de enige sporen uit de Merovingische periode in het Land van Waas n.l. de begraafplaatsen van Waesmunster-Heide, klimmen ten vroegste op tot het einde van de VIe eeuw.⁽⁹⁾

De ontdekking van een muntschat dateert uit 1927 en werd gedaan door de heren De Smet Henri en De Smet Jozef. Bij het graven van een afwateringsgleuf op het kadastraal perceel 354 sectie B. gelegen in het domein « Hof ter Sprees »⁽¹¹⁾ te Waesmunster, werd op een diepte van 0,70 m. een kruik aangetroffen die gevuld was met geldstukken. De kruik ging jammer genoeg verloren, doch de muntstukken,

(6) R. A. Gent. Recueil des comptes de l'église de Waesmunster. boek 304.

(7) 2 maart 1970 grote boomplantingsdag in Vlaanderen; op de lege plaatsen op het terrein rond de Heidekapel werden 6 beuken geplant.

(8) Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas. Deel 69. Merovingische overblijfselen bewaard in de musea te Sint-Niklaas, door lic. H.C. VAN BOSTRAETEN. 1966.

(9) H. THOEN. Bewoning en bodemgesteldheid in het Land van Waas in de Romeinse tijd, uit Helinium VI 1966, 2. p. 106.

193 in totaal, kwamen in 1941 in het bezit van de familie J. Van Eyck-Janssens. De stukken van deze vondst dateren uit de regeringen van Filips de Stoute (1384-1404) en diens opvolger Jan Zonder Vrees (1405-1419).⁽¹⁰⁾

SAGEN OVER DE HEIDE

Langs de Oude Heirweg, meer bepaald het gedeelte tussen de Baudelodreef en de Patotterijstraat, de Ketel lagen tot voor enkele jaren een paar grote kuilen. Daarvan zegden de bejaarde Waasmunstenaars « da' zijn de muuerdeneersputten » (moordenaarsputten). Een sage vertelt dat in de oudheid hier het verblijf was van een talrijke roversbende.⁽¹²⁾

Eveneens over de Oude Heirweg, maar dan meer westelijk op de parochie Ruiter, wordt er verteld dat op de wijk « te Pots » eens een hevig gevecht moet gebeurd zijn waarbij een volledig in het zwart uitgedoste Ruiter de hoofdrol vertolkte.⁽¹³⁾ Naar dit personage zou de zeer oude herberg uit die omgeving haar benaming gekregen hebben van « De Zwarte Ruiters », waarvan de naam van de parochie zou afgeleid zijn.

DE HEIDE

... daar lieten toen langs dennebos en heide de herders ned'rig hun schapen weiden.⁽¹⁴⁾

De Wase kwesta of kam die te Waasmunster de Heide uitmaakt, steekt met haar hoogste delen 32,72 m boven de zeespiegel.⁽¹⁵⁾ Zij is begroeid met planten die bestand zijn tegen de droogte en hebben zich aangepast aan het leven in schrale en kalkarme zandgronden zoals bijvoorbeeld : berk, den, hei, varens en brem zijn hier op hun plaats.

De heide is een geschenk van de natuur. Ze is het mooist daar waar ze nog ongerept is en niet aangetast door de om zich heen grijpende verkavelingen in villagronden. Het landschap is er enig maar een groot deel van die schoonheid gaat teloor door de mens die ze wil exploiteren.

De fauna ondervindt hiervan eveneens de nadelige gevolgen.

De rust die er vroeger heerste is er niet meer. In dit opzicht heeft de heide het moeten afleggen tegen de Durme, vooral omdat eerstgenoemde een toeristisch centrum is geworden.

Parallel met de Durme en de Nederheirweg (Neerstraat) loopt over een afstand van 8,2 km, de Oude Heirweg (Gent-Antwerpen) die de Waasmunsterse heide doorkruist. Deze weg is omringd door oude gehuchten met plaatsnamen die ge-

(10) Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas. Deel 70. 1 en 2 aflevering 1967. De muntschat van Waasmunster door Andre KEYMEULEN.

(11) Het Hof ter Sprees is gekend uit een verkoopakt van 1553 toen de familie Vaentkin het goed verkocht aan François Van Havere hoofdgraadsheer van koning Filips II.

(12) Waasch Sagenboek door F. VAN ES 1944, blz. 164.

(13) Zegsman : De 72 jarige Theofiel Smet volgens overlevering van zijn vader Franciscus Smet - bewoners van de herberg « De (zwarte) Ruiter ».

(14) Uit de Roosenbergcantate 1937, tekst pastoor Gustaaf Arijs, muziek Lode Ontrop.

(15) De Potter en Broeckaert. Geschiedenis der Gemeenten O.V.

schiedkundig een veelbetekende klank hebben zoals : de Ruiters, Bouchaut, Baverick, Hooierzele Baudelodreef, Damsakkers, Patotterij de Ketel, Heidekapel en de Kuil met zijn Hof ter Speers, allen zijn oude nederzettingen van zeer ver en dateren van voor generaties.

In 1969 is op 800 m. tn noorden van de Heidekapel de nieuwe E3, Europaweg n° 3, gebaad op de rand van onze bossen. De Heide is steeds een oase geweest voor rust- en inspiratie zoekende kunstenaars o.a. Lode Mortelmans, Lode Ontrop, Edmond Verstraeten, Urbaan Gerlo. Maurits Tiley, Edgard Heirman, Lucien Reyckler, Frank Baur.

Nog anderen hebben de Heide in al haar facetten bezonden, Eugeen De Ridder en Armand Preud'homme :

Hoe schoon op de wereld de zomerse hei
Dat is hier op aarde de hemel voor mij.

Oneindig veel is reeds veranderd in onze wereld van de XXe eeuw. Ook de Heide heeft vele wijzigingen ondergaan en staat nog voortdurend bloot aan verdere veranderingen. De natuur wordt wel eens geweld aangedaan door de mens, en zeker daar waar ze het mooist is. De insekten knagen meestal aan de schoonste vruchten.

STRAAT- en HERBERGNAMEN IN VERBAND MET ONZE HEIDE

1. Straatnamen : Baudelodreef, Berkenlaan, Beukenlaan, Bremstraat, Dennenlaan, Eikenlaan, Fazantenlaan, Fortenstraat, Grauwezeestraat, Groenstraat, Heidekapel, Heidestraat, Kastanjelaan, Langeveldstraat, Lindenlaan, Lijsterstraat, Mereldreef, Mortelmansstraat, Ommegangsdreef, Ontropdreef, Oude Heirweg, Patotterijstraat, Patrijzenlaan, Reycklerstraat, Schrikkestraat, Sparrenhofstraat, Veldstraat, Vinkenlaan

2. Herbergnamen : De Haas, De Hazewegel, De Heidebloem, Dennenland, De Grauwe Zee, De Gulden Schaduw, De wachthoorn, De Patrijs, De Stille Wandeling, De Veldbloem, De Vlasbloem, De Wandeling, De Wildernis, De Zandberg, Heidepark, Hof ter Heide, Ter Dennen, 't Gerstekot, 't Gerstjen, 't Jagerken, 't Spreeuwen, Vogelenzang.

B.S. MOENS-LAMBRECHTS

De St.-Veerlekerk te Gent

1. GESCHIEDENIS :

911 - 918 en 937 : De monniken van St-Baafs, teruggekeerd uit Laon troffen hun abdij in een zo desolate toestand aan dat zij zouden besloten hebben de relikwieën van St.-Veerle onder te brengen in de kapel van het Novum Castellum, die toen reeds bestond.⁽¹⁾

Anderzijds zouden deze relikven rechtstreeks rond 900 vanuit Valencijn zijn overgebracht.^(1a)

Hierdoor krijgt de kerk haar naam.

Ongetwijfeld ontstond dit gebouw met de toestemming en de hulp van de graven van Vlaanderen, vermits het Gravensteen, opgericht vóór 1180 op de oude grondvesten, een kapel bevatte — met kruisvormig licht — boven het poortgebouw, die spoedig te klein moest blijken voor de inwoners en dienstboden, alsook voor bepaalde ceremonieën zoals lijkdiensten en dgl.

Boudewijn de Kale en Arnold de Grooten zouden hierbij actief opgetreden zijn.⁽²⁾

1073 : De relikven werden in een nieuw schrijn geplaatst.⁽³⁾

1120 : De kerk brandt af.⁽⁴⁾

1147 : De H. Bernardus komt in St.-Veerle de kruistocht prediken.

1190 : De kerk brandt opnieuw af en wordt hersteld.

Wilhelmus, aartsbisschop van Reims geeft aan Ste Veerle de vrijheid van begrafenissen.⁽⁵⁾

1212-16 : De kerk wordt terug opgebouwd.

1365 : Elisabeth van Nevers, dochter van graaf Lodewijk van Nevers, wordt in de Mariakapel begraven.

1414 : Katharina van Bourgondië, zuster van Philips de Goede, wordt in het koor begraven.

1472 : Het lijk van Philips de Goede, op doorreis van Brugge naar Bourgondië, wordt in St.-Veerle ondergebracht.

1527 : De toren wordt hersteld.

1558 : Bij het afsterven van Karel V wordt in het koor een rouwkapel opgericht.

1578 : 23 augustus. Plundering door de beeldstormers.⁽⁶⁾

1581 : De kerk en aanbouwen worden, gedurende het calvinistisch bestuur, verkocht aan Jan Serlippens. Hij mocht de kerk afbreken en huizen op de vrijge-

(1) *Miracule sancti Bavonis.*

(1a) H. Van Werveke. *Fortifications à St. Omer.* Belg. Tijdschrift voor Filol. & Gesch. XL 1. 1963.

(2) M. H. VOORDECKERS-DECLERCQ. *Het ontstaan van de Ste Veerlecultus te Gent.* Handelingen Maatsch. v. Geschied. & Oudheidkunde Gent 1963. Blz. 18.

(3) *Id. Id.*

(4) L. A. Collinez. *La collegiale de Ste Pharaïlde à Gand.* Ann. Soc. Royale des Beaux Arts. 1852 blz. 195.

(5) Meyerus *Chronicon Sancti Bavonis.* Miracus T. II. Cap. 68 blz. 9-74.

(6) Manuscript in bundel 511. Stadsarchief Gent.

komen grond bouwen. De kerk wordt dus afgebroken maar de toren blijft ongedeerd.⁽⁷⁾

1584 : De kanunniken van St.-Veerle komen terug en houden voorlopig hun kerkdienst in de kapel van het Wenemaer Hospitaal aan de Lieve (zie fig. 4 achterzijde rechts).

1585 : Na een langdurig proces wordt Jan Serlippens veroordeeld, zonder vergoeding, alles terug af te staan met inbegrip van de vier huizen gedeeltelijk opgericht op de grond van het oude koor (O-zijde, twee) en van het schip (westzijde, twee).⁽⁷⁾

1590 : De nieuwe kerk wordt opgebouwd, ditmaal met de as in N-Z richting.

1596 : Aankoop van klokken.

1688 : Voor het bouwen van de nieuwe vismarkt worden de huizen opgericht op de grond van het oude schip (W-zijde) aangekocht door het Gents stadsbestuur en afgebroken.

1736 : Afbraak van de kerk. De voorgevel naar de Vismarkt toe wordt gedeeltelijk bewaard en aangepast bij het bouwen van de Waterzooi Dit bewijst een foto van vóór de laatste verbouwing ervan, waarop zichtbaar is (fig. 5) de oude ingang deur.

VERSCHILLENDE GEDAANTEN.

1. *Detail van het plan van Gent 1534* (fig. 1.) Kopie van A. Heins.

Hier zien we de kerk van uit het Oosten, van af de huidige Groentenmarkt, vroeger Vismarkt, naar het Gravensteen toe.

Op het eerste plan, de vleeshalle, de versterkte « 's Gravenbrugge », later Vleeshuisbrug, met twee torenvormige uitbouwen en rondgang de Leie en de Lieve (links).

Deze versterking naar het Z. toe, dus stroomopwaarts, moest waarschijnlijk

(7) Manuscript « Verzameling der wapenschilden van de Abdijen, Abten, Abdissen, Kapittels, Kloosters en Gestichten binnen Gend » van P.J. Maes. Stedelijk Archief Gent Nr 35 Serie Kultus en Hospitalen.

Den 27 Meye 1581 wiert door scepenen de Kerke van Ste Pharaëldis eertijds Prochie kerke en hofcapelle van de graeven van Vlaenderen. met alle de winkels, het Capittel-huys en handschoenmaekers-huyzen, die aen de kerke vast waeren, verkogt aan Jan Serlippens, Poorter van Gend, voor de somme van L 480.10 — op conditie, dat de kerke soude afgebroken worden, en eenige nieuwe huizen op deszelfsgrond gebauwt souden worden, volgens modelle hem van schepenen voor te schrijven, hetgeen aenstonds wierd in 't werk gestelt : en zoo als een origineel bescheydt spreekt, door voorseyden Serlippens, die Inhumainelyck de gebeenderen en doode lichamen heeft uytgeworpen, zoo van Princen, Geestelyke Personen en andere die aldaer begraven waeren, de Komste des Heeren verwagende, daer af nog eenige bekent warden.

Die huizen by hem gebauwt waeren ten getalle van negen, welker bekostiging beloopden hadde tot vier duysend ponden Grooten.

Als de Canoniken wedergekeert waren, hebben sy in de maenden van January en February 1585, sig toegeeygent die selve huysen, die sy gebauwt vonden op hune grondt, waer over terstond proces ontstaen is tuschen 't Capittel en Serlippens. Hy betrok hen by Requeste van den 3^e April in den Raed van Vlaenderen. concludeerende om de voorseyde huysen paisibelyk te mogen blyven behouden, oft ten minster, dat de Canoniken souden gecondemneert worden hem te rembourseren alle de penningen, die hy hadde uytegeven tot het opmaeken van alle huysen beloopende geleyk gesegd is tot vier duysend Fonden Grooten. Maer by sententie van den Juny 1585 en den 8 daer naer Gelibelleert, zyn de huysen aan het Capittel aengewesen, en Serlippens gecondemneert in alle kosten van 't proces.

Fig. 1. — Detail v. h. Plan van Gent 1534. Kopie van A. Heins. Vergroot 4×
Dit panoramisch plan (olieverf op hout) bevindt zich in het oudheidkundig
Museum van de Bijloke en is zodanig zwart geworden dat het zeer onduidelijk
is. Armand Heins maakte er een kopie van toen dit nog mogelijk was.

dienen om de schepen tegen te houden, die trachtten te ontsnappen aan het betalen van de gemeentetaksen op de Koornlei. Volgens hetzelfde plan was ook de Appelbrug versterkt op dezelfde wijze in dezelfde richting.

De richting van de as der kerk is ong. ZW-NO (evenwijdig aan de Leie) met de ingang in het W. aan de kant van de Lieve.

Het schip bestaat uit (vijf of) zes traveeën en schijnt aan de Z-zijde geen zijbeuk te bezitten. Onder de vensters van romaans type schragen eenvoudige steunberen de muur.

Onder het dak loopt een zware stenen lijst.

De toren is achthoekig en vertoont twee verdiepingen boven het dak. Hij is voorzien van eenvoudige steunberen op de hoeken en een balustrade aan het dak. De vensters, acht op iedere verdieping zijn onduidelijk getekend. De spits vertoont een uitkragende verbreding op midden hoogte (voorloper van de «peer» der Renaissance?), vier dakvenstertjes en galmgaten en loopt puntig uit op kruis en weerhaan.

Aan het gelijkvloers van de toren is een onduidelijke aanbouw zichtbaar, mogelijk het overblijfsel van een afgeknotte kruisbeuk.

Het koor bestaat uit (vier of) vijf traveeën en eindigt veelhoekig. De zijvensters zijn romaans en verbonden aan de bovenkant door een cordonlijst

Deze Zuid-gevel doet romaans aan met gotische verbouwingen aan de toren: balustrade en spits, die oorspronkelijk eenvoudiger was en waarschijnlijk lager, nl. zonder verbreding en piramidaal.

Een poortgebouw aan de O-zijde gaf toegang tot een plein tussen Z-muur der kerk en de Leie. waarschijnlijk het oude kerkhof, dat door een muur van de rivier gescheiden was.

Achter de kerk, over het Veerleplein, merkt men de grafelijke burcht waarnevens een zijingang naar de tuin en de «Onthoofdingsbrug» dikwijls genoemd «hoofdbrugge» over de Lieve met de beelden van de zoon (beul) die zijn vader onthoofdt.

2. TOESTAND VAN 1580 (fig. 2). Atlas Goetgebuer D.28.F 43 kopie naar een tekening van Arent van Wynendaele 1570-1580.

Deze prent geeft het uitzicht van de kerk van uit het Noorden, dus van af het Gravensteen. Zij is veel duidelijker dan de voorgaande.

Op het voorplan ziet men, naar links, de huisjes van de handschoenmakers met toogtafels die tot achter het koor doorlopen en in het midden een huis met houten gevel en brede poort (zijingang der kerk?). De vensters der kerk onder het dak (zes aan het schip, vijf aan het koor) zijn typisch romaans en geven duidelijk het aantal traveeën aan. Zij zijn aan de bovenzijde verbonden met een cordonlijst.

Aan het schip en koor is een doorlopende zijbeuk zichtbaar, die vier gotische

vensters vertoont aan het schip en een zijingang. Werd deze zijbeuk gedurende de gotische periode aangebouwd? Of werden alleen de lichten gemoderniseerd? Deze laatste hypotese schijnt de waarschijnlijkste vermits er in deze aanbouw, aan het koorinde, nog twee romaanse ongewijzigde halfronde vensters zichtbaar zijn.

Het koorinde is half zeshoekig en vertoont romaanse steunberen. Er is geen kooromgang.

De achthoekige toren heeft twee (of drie) verdiepingen boven het dak, die aangeduid zijn door een horizontale romaanse muurband. Er zijn eenvoudige steunberen aan de hoeken en ook aan deze N-zijde een soort van afgeknotte kruisbeuk met romaans venster, hoger dan deze aan de Z-zijde, volgens de toestand van 1535.

De resten van deze kruisbeuk alsook het bestaan alleen aan de N-zijde van een zijbeuk aan schip en koor, bewijzen dat de oorspronkelijke romaanse kerk herhaaldelijk verbouwd en aangepast werd en dat het dus moeilijk is er het juiste plan van te bepalen.

De vensters van de toren zijn, evenals die van schip en koor, bekroond door een cordonlijst en vertonen gotische kenmerken, nl. laatgotisch maaswerk (zoals aan de toren van St.Baafs) waarschijnlijk aangebracht, evenals de spits, bij de herstelling van 1527. Zij schijnen echter half rond gebleven.

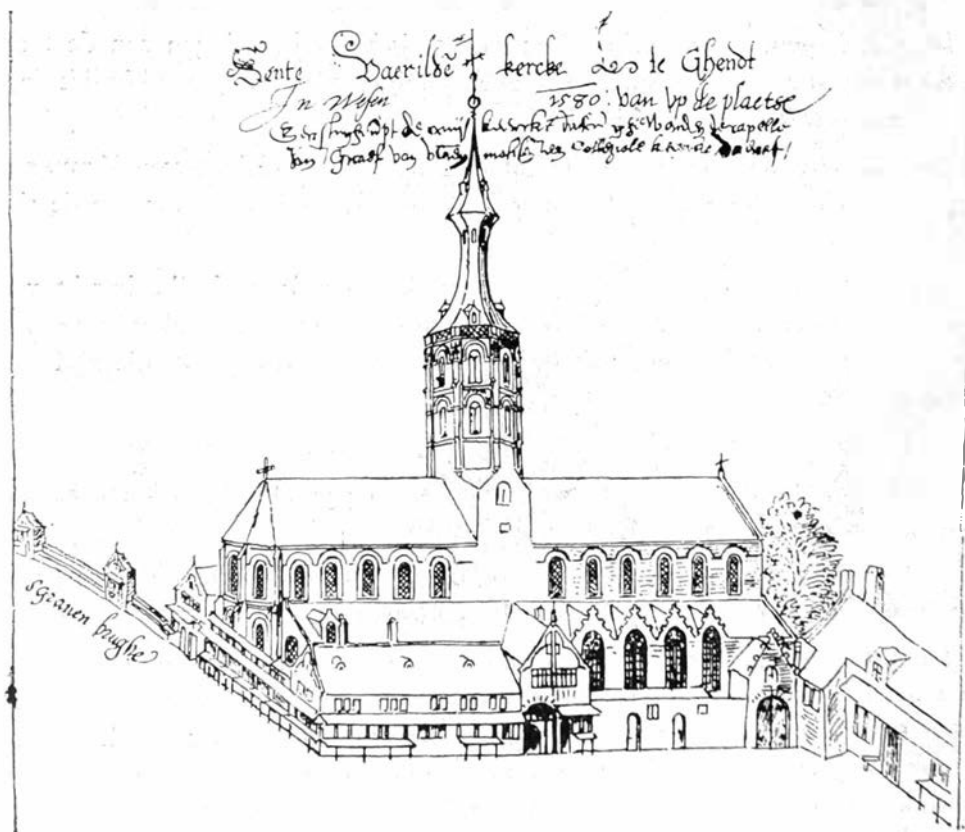

Fig. 2. — Tekening van A. van Wynendaele (kopie). Toestand van 1580.

Fig. 3. — Gekleurde tekening Atlas Goetgebuer. De nieuwe kerk 1590. Het koor naar de Leie toe, waarvan het onderstel, verwerkt in de kaaimuur, nog heden zichtbaar is.

Verder valt nog op te merken, dat de uitkragende, torenvormige versterkingen van «'s Gravenbrugge» nu huisjes blijken te bevatten.

Het poortgebouw van het oude kerkhof werd ook door een huis, waarschijnlijk met houten gevel, vervangen.

3. DE NIEUWE KERK 1590 (fig. 3) gekleurde tekening van Atlas Goetgebuer (D 28.F 43), zicht aan de Leiekant van uit het Z. Het opschrift zegt :
« Afbeelding van de kerke van Ste Pharaïlde en de 9 huizen daarvan gebauid in

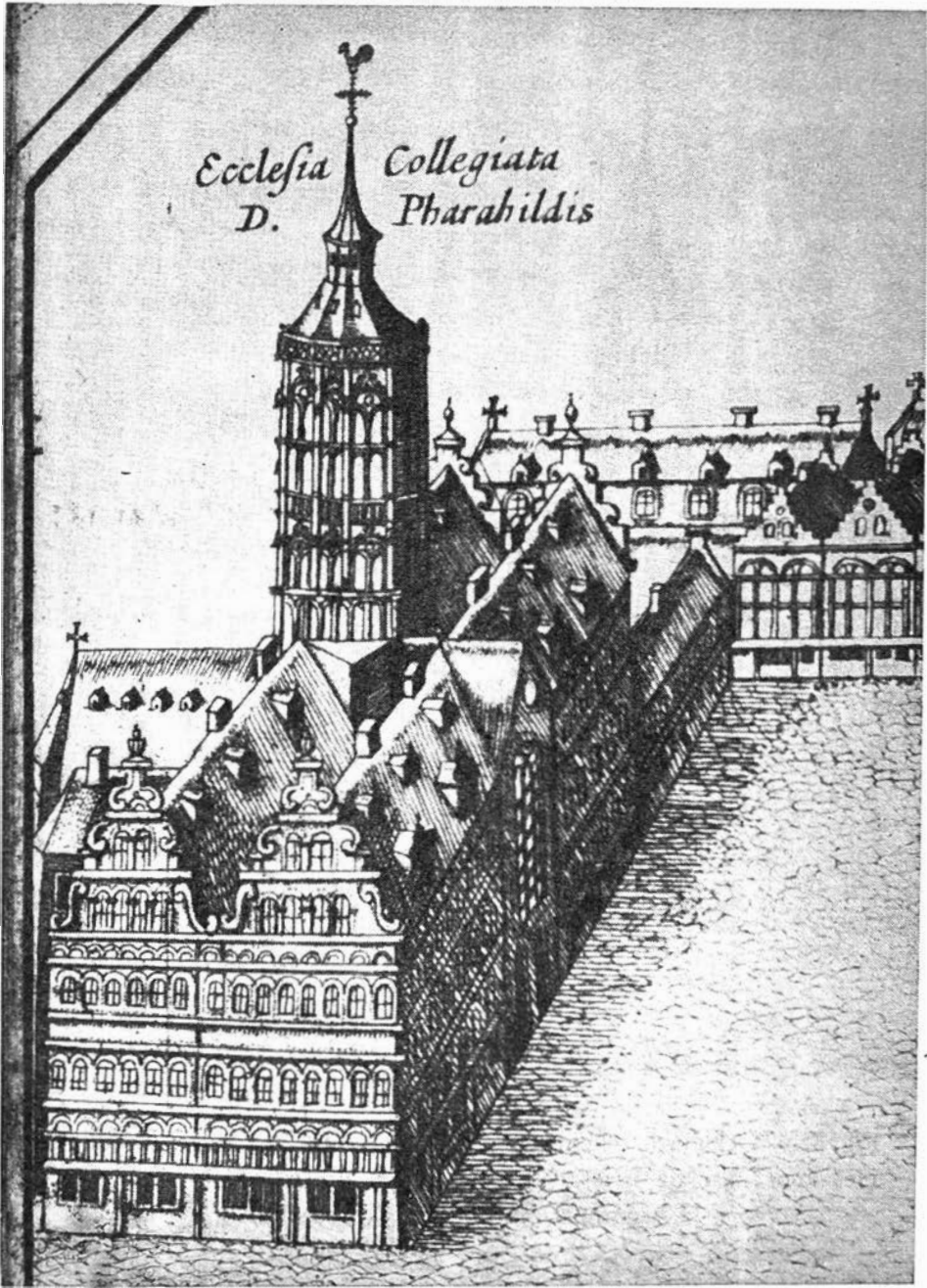

Fig. 4. — Sanderus Flandria Illustrata 1641. Liber Quartus blz. 163 verso.
Vergroot 4X. Ingang van de kerk naar het Gravensteen toe. (N)

1581, als mede den nieuwen choor gemaekt in 1590. Dry huizen wierden er van genomen in 1688 tot het maeken van 't vissershuis en Visch-merkt. In 1736 is het overblijvende van deze kerke afgebroken.»

Merken we dadelijk op dat er van de « negen huizen » slechts vier te zien zijn. De anderen stonden aan de N-zijde, t.t.z. aan de kant van het Veerleplein en waren dus weinig zichtbaar vanuit de hoek waaruit de tekening werd gemaakt. Maar de daken moesten toch aangeduid worden zijn nevens de spits van de voorgevel der kerk aan de N-zijde. Onnodig te zeggen dat al de panoramische tekeningen of schilderijen, gemaakt in de 16e en 17e eeuw gesteund waren op het grondplan en schetsen van op de grond en dus benevens veel gewetensvolle vaardigheid, toch fataal een zekere aanpassing kunnen vertonen.

Rechts zien we de voorgevels van de Geldmunt en daarachter houten en gotische huisgevels (deze laatste — hersteld — bestaan nog) langs de Kraanlei. Men merkt uiterst rechts een gedeelte van de houten kraan (met wiel), die stond op de hoek aan de Vleeshuisbrug en die haar naam gegeven heeft aan de kaai.

Het blazoen stelt St.-Veerle voor met palmtak en stenen broden. (zie verder commentaar).

Het nieuwe koor van de St.-Veerlekerk is hier duidelijk zichtbaar. Het bestaat uit drie traveeën, verlicht door hoge en brede laat-gotische vensters met maaswerk en eindigt half zeshoekig. De basis is versterkt en de muren voorzien van eenvoudige steunberen. Er is geen kooromgang.

Vergeleken aan de voorstelling van 1580 (fig. 2) blijkt het duidelijk dat de toren grondig werd aangepast en een zuiver gotisch karakter heeft verkregen: de vensters werden verbreed en bekroond met gotische sierbogen. De steunberen aan de hoeken van het dak werden weinig gewijzigd, maar de eigenaardige « peer » staat lager en eenvoudiger getekend.

De voorgevel der kerk is ons bekend door de twee kopergravures in Sanderus *Flandria Illustrata* (1641) die het Veerleplein voorstellen (fig. 4). Deze afbeeldingen zijn niet zeer duidelijk daar de N-zijde van het plein in de schaduw en de voorgevel sterk in perspektief staan.⁽⁹⁾

Toch kunnen we vaststellen, dat deze gevel zeer eenvoudig was: een groot gotisch licht, waarschijnlijk van hetzelfde karakter en maaswerk als de vensters van het koor, neemt bijna de ganse gevel in beslag. Dit was nodig omdat het schip geen andere belichting bezat. Onder dit groot licht zijn een paar deuren, zonder versiering, nauwelijks te onderscheiden.

Wat het schip betreft, dit was rechts en links volledig ingesloten door de huizen, gebouwd in 1581. Het was 7 m. breed (breedte van de Waterzooi) en had geen vensters in de zijmuren. De toren (minder rijzig) is voorgesteld ong. zoals op de voorgaande tekening. De totale afmetingen van de kerk waren ong. 7 m. × 31 m., de toren was ± 35 m. hoog.

Men ziet duidelijk de twee paren mooie barok huizen (W- en O-zuide) die in

(9) Liber Primus blz. 99 verso en Liber Quartus blz. 168 verso.

1581 gebouwd werden nadat het schip en koor van de oude kerk waren afgebroken. De twee huizen westzijde werden op hun beurt gesloopt om de overdekte vismarkt te bouwen in 1688 (zie boven).

4. OVERBLIJFSELEN

Er zijn zeer weinig overblijfselen van de in 1736 grondig afgebroken kerk. Alleen zijn blijven bestaan de twee dikke W- en O-muren van het gelijkvloers en van de toren (binnen-afstand 6m25) die gered werden doordat ze gebruikt werden als zijmuren voor « Waterzooi » en café « Rome ». Zij zijn zichtbaar langs de Leie, achter het Vleeshuis. In beide deze bakstenen muren is nog aan beide kanten een vroeg gotische omlijsting in natuursteen zichtbaar, die de doorgang aanduidt tussen toren enerzijds en koor en schip van vóór 1581 anderzijds. Daarboven bakstenen ontlastingsbogen.

Zoals hoger vermeld werd de voorgevel van de kerk van 1590 niet afgebroken maar verwerkt in de gevel van de Waterzooi (fig. 5 ingangsdeur).

Ook de basisversterking in witte Balegemse zandsteen aan de voet van het koorinde van de kerk van 1590, zijn blijven bestaan aan de Leie en zijn aldaar zichtbaar (zie fig. 3).

Fig. 5.
Oude gevel Waterzooi.

5. COMMENTAAR

Over de levensloop van St.-Veerle als heilige is zeer weinig bekend. Zij werd gewoonlijk voorgesteld (zie fig. 3) en namelijk op de penning van 1360 met in de linker hand de palmtak der martelaren en in de rechter drie stenen broden. Deze broden zouden in steen zijn veranderd geworden (attestatie van 14 juni 1342) als straf voor de gierige, leugenachtige vrouw, in de omgeving wonende, die zou verklaard hebben aan een gebuur, aan wie ze brood had geweigerd : « *God en Ste Veerle mogen mijn broden in steen veranderen indien ik er meer dan een half in huis heb.* » Deze stenen broden werden in St.-Veerlekerk bewaard en tentoongesteld op de feestdag der heilige nl. 4 januari.

Geen enkele Gentse kerk heeft het wedervaren gekend van het heiligdom van

St.-Veerle. Sommige brandden herhaaldelijk af en werden weer opgebouwd, andere werden afgebroken (St.-Baafs abdijkerk, de Mariakerk te St.-Pieters, de Predikherenkerk, de Dominikanerkerk) verschillende romaanse kerken (St.-Jan, St.-Jacobs) kregen een ruimer gotisch koor en bijgebouwen maar van geen enkele werden èn koor èn schip afgebroken en teruggebouwd, rond de toren, de as in diametraal tegengestelde richting (van O-W naar N-Z). De reden zijn zuiver economisch.

Inderdaad werd dus, gedurende het calvinistisch bestuur (1581), St.-Veerlekerk verkocht en afgebroken met uitzondering van de toren. Op de vrij gekomen gronden werden dan twee maal twee ruime en mooie barokhuizen gebouwd, waarvan er twee hersteld, nog bestaan (hoek Vismarkt en Geldmunt).

Toen echter de kanunniken van St.-Veerle in 1584 terug kwamen en hun gronden opeisten, wat zij dan ook verkregen, dachten zij er geen ogenblik aan de bestaande nieuwe en waardevolle huizen die erop stonden, af te breken, maar zij vonden een andere oplossing : een nieuw schip en koor te bouwen op de nog vrij gebleven grond tussen Leie en Veerleplaats, dus met de as in ong. N-Z richting.

Merkwaardig is, dat deze nieuwe kerk volledig in laat gotiek wordt opgericht in 1590, terwijl, reeds in 1564 het Wenemaer hospitaal daar dichtbij en de bewuste huizen van Jan Serlippens in 1581 in barokstijl werden gebouwd.

(Merken we terloops op, dat het oudste, nog bestaande huis in deze stijl, De Fonteyne, Gouden Leeuwplaats, de datum draagt 1539). We stellen ook vast dat, vermits St.-Veerle gewoonlijk vermeld wordt als « 's gravenkapelle » of « hofkapelle » van de graven van Vlaanderen, eindeloze discussies zijn ontstaan over de vraag : was St.-Veerle ja dan neen de grafelijke bidplaats?

Weliswaar weten we dat de kapelaan van de grafelijke burcht van rechtswege kanunnik was van St.-Veerle, dat deze kerk⁽¹¹⁾ verplichte kerk was voor ieder, die van dicht of van ver aan deze burcht verbonden was, dat hier het doorreizend lijk van graven tijdelijk werd ondergebracht en een katafalk werd opgericht bij het afsterven van Karel V en Philips II. Maar anderzijds liet geen enkele graaf zich in haar koor begraven, terwijl we ook weten dat er in het kasteel van vóór 1180 een private grafelijke kapel voorhanden was (daarna gevangenis) op het verdiep van het poortgebouw. Later (14e E.) werd er een grafelijke kapel ingericht op de verdieping van de slottoren.

Merkwaardig zijn de eindeloze moeilijkheden ontstaan tussen het kapittel van St.-Veerle en dat van St.-Niklaas alwaar ze tijdelijk werden ondergebracht van af 1584 gezien de afbraak en waar ze blijkbaar wensten de baas te blijven.⁽¹²⁾

Neen, niets was banaal aan de St.-Veerlekerk.

Dr M. DERUELLE

---

(11) L. A. Collinez. — La Collegiale de Ste Pharaïlde à Gand. Annales Soc. Royale des Beaux Arts, 1852 D 4 blz. 201.

(12) Id. Id. blz. 195.

Sequah en het Museum voor Volkskunde te Gent

In november 1970 schonk Mevrouw Vaal-De Keersmaeker uit St.-Niklaas enkele voorwerpen aan het Museum. In deze gift bevonden zich zaken die ons herinnerden aan Sequah, alias Benjamin Blakeley, een Engelse kwakzalver uit het einde van de 19de eeuw, die vooral veel succes heeft geogst in het Waasland.

Die schenking bestond uit een foto, een flesje « Prairie Flower »-olie, een lied over Sequah, dat (te St.-Niklaas?) gezongen werd ter ere van de wonderlijke gezinnen aan Sequahs olie toegeschreven⁽¹⁾ en andere, disparate voorwerpen.

De Engelse Vennootschap « Sequah Company Ltd » die hem hierheen heeft gestuurd, moet geleid zijn geweest door durvers met handelsgeest.⁽²⁾ Daarvan getuigt alles : o.m. de verpakking van de flessen, de foto, de tekst van een folder die waarschijnlijk in het Waasland werd bezorgd, de « gouden » publiciteitswagen waarmee Sequah doorheen de streek reed en een lied, een van de vele die over de kundigheid van de « knijper » werden gepropageerd.

De foto dateert uit 1891⁽³⁾. We zien George Langford, de directeur van de praalkoets, op het balkon van het « Hôtel du Miroir » bij Constant Heye. Dat gebouw vormt de hoek van de straat die blijkbaar naar het station van St.-Niklaas leidt. Vóór dat hotel staat Sequahs « Wild-West » publiciteits- en consultatiewagen, getrokken door vier paarden; achteraan zien we Sequah zelf met medaille en breedgerande « stetson »-hoed. Op het dak van de wagen kon het orkest plaatsnemen. De wagen is met schilderijen en beeldhouwwerk versierd en op een der zijpanelen staat « Sequah's oil ».⁽⁴⁾ Heel wat nieuwsgierigen omringen het span. Volgens A. Vanderveken heette de koetsier Ad. Whitty. Te St.-Niklaas was de tolk een zekere Eugene Claessen. Achteraan de foto noteerden we volgende tekst die heel waarschijnlijk gekopieerd werd van een foldertje :

« Hier Sequah; hij is alle dagen in onze stad, den Zondag uitgesloten, op de Grote Markt 's namiddags te drie uur en 's avonds te acht uur, vanaf 24 April⁽⁵⁾ tot den 20n September 1891. Hij verkoopt een dubbel geneesmiddel, eene flesch voor inwendig gebruik en eene flesch voor uitwendig gebruik voor het bestrijden van rheumatiek en dit alles voor de som van 5 franken. Hij logeert en ontvangt in het Hotel De Spiegel bij Oct. Heye. »

- (1) In 1959 liet Vanderveken, A. in de « Annalen van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas », deel 63, 1e aflevering, p. 145-148, een lied afdrukken, gevonden in het Gents stadsarchief : « Nieuw lied van Sequah of de hedendaagsche beroemdheid ».
Reeds in 1956 publiceerde hij in de « Annalen », deel 61, 1e aflevering, p. 113-132 een bijdrage over Sequahs bezoek aan St.-Niklaas-Waas. Hij steunde zich o.m. op « Galerij van Gentse typen », 1942.
- (2) Volgens Andelhof, E. « Galerij van Gentsche Typen », 1942, stuurde deze vennootschap haar agenten naar Afrika, West-Indië, Engels-Indië, Amerika, China, Spanje, Nederland en België. Elke agent werd « Sequah » genoemd.
- (3) H : 13 cm; B : 18 cm. Dezelfde foto werd gepubliceerd in voornoemd artikel van Vanderveken, 1956.
- (4) Vanderveken, A., reeds vermeld, 1956, schrijft dat de geschilderde tafereelen roodhuiden voorstelden en het plukken van de « Prairie Flower », door de Indianen « Sequah » genaamd. De sculpturen aan beide kanten van de bok beeldden Indiaanse opperhoofden uit, op de helft van hun natuurlijke grootte.
- (5) De data kloppen niet met deze, opgegeven door Vanderveken. Hij vermeldt : vanaf donderdag 20.8.'91 (p. 115) tot woensdag 16.9.'91 (p. 122).

Sequah logeerde steeds in de duurste hotels⁽⁶⁾, blijkens een lied van K. Waeri. Dat de « Sequah Company Ltd » zich deze luxe permitteerde, is psychologisch reeds te verklaren omdat daardoor het prestige der agenten geweldig steeg. De flesjes olie waren trouwens schromelijk duur. Vijf frank was toen een hele som. Men betaalde twee frank per bezoek als een huisdokter werd bijgeroepen en vijf frank voor een specialist!⁽⁷⁾. Nochtans verzette de kwakzalver door zijn barnumreclame en veel muziek honderden van zijn bruine flesjes « Prairie Flower ». Hij ontving zelfs gebeurlijk reumatieklijders of liet ze bewerken door een masseur binnen de wagen.

”Ja, op Sequah’s gouden wagen,
ziet men kreuple lijdens dragen,
die daar met hele hopen komen aan,
om Sequah’s inwrijving t’ ondergaan.
Met olie begint hij ze dan te wrijven,
en het doet deugd aan hunne lijven.
Ze moeten wel wat pijn onderstaan,
maar voor ’t toekomstend is ’t gedaan”...

Tijdens de seance speelde het orkest een deuntje.

Sequah trad op als een genezer zonder diploma — maar behangen met eretekens — gedurende maanden in eenzelfde stad en in de randgemeenten. We staan verwonderd over zulke durf en vragen ons natuurlijk af of de overheid zo maar liet begaan. Tijdens het knippen was er echter steeds een dokter aanwezig. Volgens A. Vanderveken was dat een zekere L. Bécar, rustend Belgisch bataljonsgeneesheer.

In het Waasland kende Sequah een fantastisch enthousiasme en te Gent was zijn succes ook vrij groot, althans in den beginne⁽⁸⁾. Sequah was te Gent in 1892. Andelhof schrijft, dat Sequah ook reeds te Mechelen en te Antwerpen was geweest, doch dat de overheid van Charleroi hem verbood zijn oliën te verkopen.

Volgens de heer Van Laere⁽⁹⁾, die tijdens zijn jeugd in de Veldstraat woonde en die dus heel wat zag gebeuren in de kuip van Gent, zou Sequah hier zeer populair geweest zijn. Eens toen deze van plan was zich doorheen de bijzonderste straten van de stad te laten voeren, had hij een open rijtuig gehuurd bij verhuurder Jules Voet in de Korte Dagsteeg. Toen een voorbijkomend groepje Gentenaars Sequah herkende, spanden ze de paarden uit en trokken ze het voertuig met man en macht zelf voort. Dat was de grootste eer die men Sequah kon aandoen. (Dergelijke eer viel ook wel eens aan primussen ten deel.)

In februari heeft men van hogerhand toch ingegrepen⁽¹⁰⁾ :

”Sequah heeft nu van ’t Cabinet
het strengelijk bericht gekregen
dat hij het land wordt uitgezet...”

(6) WAERI, K. « Kluchtige en politieke liederen », 1899 (Sequah) p. 415.

(7) Inlichting van de heer Van Laere, Gent, 77 j.

(8) Vanderveken, A., reeds vermeld, 1959, p. 146.

Andelhof, E., reeds vermeld, 1942, p. 76-77.

(9) Reeds vermeld.

(10) Waeri, K., reeds vermeld, 1899, p. 417.

Andelhof, E., reeds vermeld, 1942; schrijft dat Sequah op 22.2.92 plots het land moest verlaten.

Toen dacht men, dat bepaalde dokters hem uit jaloezie hadden doen vervolgen. In feite was er reeds een hele tijd een onderzoek aan de gang, want het werd steeds duidelijker dat de « Prairie Flowers » geen geneeskracht hadden en Benjamin Blakeley de massa mystificeerde.

We willen tenslotte nog wat stilstaan bij het lied: "Naar Sequah of te twee rhumatieklidders". (II)

Het werd door twee personen voorgezongen. Deze beschreven in de eerste vier coupletten hun respectieve miseries, maar in het vijfde jubelden ze het uit: ze konden opnieuw alle levensgeneugten genieten dank zij Sequah en zijn wonderlijke « Prairie Flowers ».

Het vooisje konden we niet achterhalen, maar de tekst is duidelijk het produkt van een onzer talrijke volksrijmelaars die zijn kundigheid ten dienste van Blakeley heeft gesteld.

Het lied laten we hier volgen.

De foto, de foldertekst en een « rechtsgeldig » flesje « Prairie Flowers » hangen tentoon in de afdeling « Apotheek » van het Museum voor Volkskunde.

NAAR SEQUAH or DE TWEE RHUMATIEKLIJDERS

1. A. Een ongelukkig vriendenpaar

Staat hier, geacht publiek.

Beiden : Au, Au.

B. Wij zijn al sedert negen jaar

Geplaagd met rhumatiek

Beiden : Au, Au.

A. Ik wrijf en smeer en ik drink medicijn,

Mijn zak wordt steeds platter en grooter mijn pijn;

B. 'k Heb heel wat aan watten en pleisters besteed,

Maar 't baatte mij niemendal, wat ik ook deed.

A. Doch weldra zijn wij van ons "pootje" bevrijd,

B. 'k Verlang naar die heerlijke zalige tijd.

REFREIN

Beiden : Want wij gaan naar Sequah, Sequah, ja.

Hiep, hiep, hoera, tralala.

Want die geneest de rhumatiek

A la minute met vol muziek.

2. A. Wat waren wij in vroeger tijd

Toch altijd vlug ter been.

Beiden : Au, Au.

B. Wij waren steeds vol vroolijkheid,

En gingen ov'ral heen.

Beiden : Au, Au.

Vanderveken, A., reeds vermeld, 1956, p. 124-125.

(11) Eén van de vele liederen die Sequahs verdiensten bezongen.

Zie o.m. Andelhof, E., reeds vermeld, 1942, p. 83-85, « Nieuw lied van dokter Sequah of de hedendaagse beroemdheid ».

Ter Laan, K., « Folkloristisch Woordenboek », 1949, p. 342.

- A. Doch 'k kan nu geen stap meer doen of 't kost mij een traan
En kan naar geen club of concerten meer gaan.
- B. Ik kom al sinds jaren niet meer in 't café,
Mijn vroegere vrienden die spotten er mee;
- A. Doch weldra zijn wij weer zoo vlug als voorheen
- B. En gaan wij te zamen weer overal heen.
- (Refrein)

3. A. Het schaatsenrijden was mijn lust
Een veertig jaar terug.

Beiden : Au, Au.

B. In 't dansen gunde ik mij geen rust,
Wat was ik toen nog vlug.

Beiden : Au, Au.

- A. Doch ik blijf nu bij 't vuur met mijn been op een stoel,
Zoodra ik op straat iets van gladdigheid voel.
- B. In plaats van te dansen hink 'k nu op een kruik
En kerm ik van pijn! als 'k maar eenigszins buk.
- A. Doch kort nog maar zijn onze pijnen van duur
- B. En gaan onze krukken en plaasters in 't vuur.
- (Refrein)

4. A. 'k Was vroeger steeds een Don Juan,
'k Had meisjes bij de vleet.

Beiden : Au, Au.

B. 'k Dronk stæds mijn "Beiersch" bij de kan
En had daarvan geen weet.

Beiden : Au, Au.

- A. Doch nu is er niemand van 't vrouw'lijk geslacht,
Behalve mijn huisplaag, die tegen mij lacht.
- B. Ik drink slechts kamillen en ander venijn,
De dokter verbiedt mij het bier en de wijn.
- A. Doch weldra verschijn 'k weer met jeugdige zwier
- B. En drink ik in plaats van kamillen weer bier.
- (Refrein)

BIS COUPLET

5. A. Gij ziet ons vroolijk weer terug,
Van pijn geheel bevrijd.

Beiden : Hoera.

B. Het loopen dat gaat nu weer vlug
O wat een heuglijk feit.

Beiden : Hoera.

- A. Dus zijt gij rhumatisch in schouder of been,
Gebruikt dan geen watten of pleisters, o neen,
- B. Maar gaat dan naar Sequah, die helpt je direct,
Zij olie en prairiebloem, die werken perfect.
- A. Ik voel mij als vroeger weer jeugdig en fier
- B. 'k Kan dansen en springen, o welk een plezier.

REFREIN

Beiden : Lang leve Sequah, Sequah, ja.

Hiep, hiep, hoera, tralala :

Want die geneest de rhumatiek

A la minute met vol muziek.

Lic. Lode HOSTE

BOEKBESPREKING

Hervé STALPAERT: *Westvlaams Sagenboek II. Deel 2 van de Bibliotheek van de Westvlaamse Volkskunde*. Uitg. Saeftinge, Blankenberge, 1969, 168 blz., 275 F.

Westvlaams Sagenboek I en II haken volledig in elkaar. Deel I bevatte een afzonderlijk voorwoord van 65 bladzijden met drie hoofdstukken: De sage: een volksvertelsel — bronnen en bibliografie — biologie van de westvlaamse sage. Dan volgde het Sagenkorpus, na een inleiding, methode, afkortingen en bronnen, met De Geestenwereld in negen rubrieken.

Dit vervolg bevat: II. De toverwereld. III. Duivelsagen. IV. Kloksagen. V. Schatsagen. VI. Frammassonsagen. Een lijst van de gepubliceerde teksten, de inhoud van deel I en II voor de plaatsen en persoonsnamen waarborgen een vlot en gemakkelijk raadplegen.

Het loont de moeite te onderzoeken en te achterhalen welke de verhouding is tussen de verscheiden reeksen sagen. Voor de toverwereld vernemen we, dat twee vijfden van het korpus voorbehouden is aan de heksensagen (p. 10 MM: 119/552). De toverwereld levert er in het totaal 254, de duivelsagen 44, de kloksagen 24, de schatsagen 3 en de frammassonsagen eveneens 3. Het gebeurt natuurlijk ook, dat in andere bundels de framassons bij de geestenwereld terecht komen.

Het ontbreken van de historische sage heeft de vorser Stalpaert reeds in het eerste deel behandeld (p. 65). De verklaring ligt bij het feit, dat tot op heden in West-Vlaanderen geen enkele ernstige voorstudie aan de historische sage werd gewijd. De vraag kon intussen worden gesteld, of dit soms in een

andere provincie reeds het geval is geweest. In West-Vlaanderen kan men de bijdragen in de tijdschriften op de tien vingers wel tellen, er luidt een vorm van argumentatie, maar dan kan men tegelijk aanhalen, dat de schat- en frammassonsagen zeker ook aan de lage kant liggen.

Het algemeen overzicht of de inleiding bij elke sagengroep legt getuigenis af van de rijke dokumentatie en van het scherp inzicht van de auteur voor deze tak van de volkskunde. De voorzichtige beschrijvingen van de heks, hetzij als inleiding bij een sage of een cyclus, hetzij bij een haastig typeren van haar gestalte bij de lijst van haar daden, de uitzonderlijke figuur van de Duitse schaper als dominante in het Westvlaamse tovenaarsvak met toverboek, afweer tegen de toverij: de krachtige gebeden allerlei, leveren een grondig bewijs. De krachtige gebeden vormen overigens een studie op zichzelf reeds, door de vergelijking met teksten en gebruiken uit de vijftiende en zestiende eeuw. o.a. voor het Sint-Jansevangelië als talisman op het lichaam gedragen (p. 95-97) en het bijgelovig gebruik van een orthodoxe tekst.

Beide delen krijgen een ongewone waarde door het feit, dat Hervé Stalpaert kan putten uit zijn eigen onschatbare bibliotheek, om ons te beperken tot de duivelsdans, punt 4 van de duivelsagen. Daar krijgen we een uittreksel uit: *Saemenspraek op den dans*, een volksboekje te Veurne gedrukt, en ver-

(1) Hervé STALPAERT: *Westvlaams Sagenboek I. Deel 1 van de Bibliotheek van de Westvlaamse Volkskunde*. O V Z XXXXIV (1969) 26-27.

der een volksprent, *Den DANS is eenen Cirkel, wiens middel-punt is den Duyvel, en den omtrek alla zyne rond-omstaende Engelen, een unicum als Brugse druk*, uit de achttiende eeuw (p. 136-137).

Nummer 1 van het Westvlaams Sagenboek werd betiteld als de krachtige heipaal van de Bibliotheek van de Westvlaamse Volkskunde. I en II samen vor-

men een mijlpaal in de studie van de sagenwereld. Een zelfde aanmerking als voor nummer I dien ik te herhalen: daar ontbreken illustraties: een titelpagina van een volksboek, een volksprent, een foto van een bespookte plaats, een portret van een verteller in actie horen hier alleszins bij.

Renaat v.d. Linden

M. A. AALBREGTSE. *Kezanse Kost (Cadzandse Kost). Geruchten, levensgewoonten, uitdrukkingen en spreektaal in het Land van Cadzand omstreeks 1900*. Voorwoord P. J. de Regt. Uitg. W.J. Pieters, Oostburg, s.d. (1970), 183 blz., ill.

Marnix Gysen schrijft in Kunst- en Cultuurblad van 1970, dat er in Amerika twee manieren van schrijven bestaan om veel geld te verdienen, het schrijven van een bijbel, of van een kookboek. Daar bestaan immers Bijbels voor de jeugd, voor de zieken, de gepensioneerden. enz. Kookboeken vindt men er eveneens met hopen. Moest onze vriend M.A. Aalbregtse in Amerika wonen, hij zou een bom geld hebben verdiend met dit boek. Want het is totaal nieuw en uiterst waardevol. Maar hij woont als verdienstelijk burger en oud-gemeentesekretaris in Oostburg en toestanden en gebeurtenissen in de Verenigde Staten gelden nog helemaal niet voor onze oude wereld.

« Kezanse Kost » is een rijk en een rijp boek, als een schotel sappige vruchten. Het is geen louter inventaris van specifieke en speciale gerechten en lekkernijen, maar de auteur heeft persoonlijk de bereidingswijze onderzocht en genoteerd. In zijn inleiding omlijnt de auteur zijn bestek: de dokumentatie leveren van hetgeen de bevolking in Cadzand omstreeks de eeuwwisseling heeft gegeten en gedronken, en tevens hoe en

onder welke omstandigheden het werd klaar gemaakt en gebruikt. De titel van het werk zou een beperkte taak omkaden, maar de ondertitel onderlijnt beter de inhoud. Spijzen en dranken treden vooraan met de typerende naam, gekruid met lokale uitdrukkingen en gezegden. M.A. Aalbregtse kent de tijd, in de waarde van het gebruik, en in de strekking van het vergaan. « Met ongeveer vier jaar speurwerk en ondervragingen was het een zeer tijdrovend werk de « laatste edities » te kunnen achterhalen, op te tekenen en te verzamelen, want de nivellering breekt snel door op het platteland waardoor veel wat typerend is voor een streek, voor goed verdwijnt ». Het resultaat van zijn speurwerk bundelde hij in negen rubrieken: soepen, nr. 1-4, groente, 5-10, middagmaaltijden, 11-36, pap 37-43, dranken, 44-56, gebak en koeken, 57-81, schelpdieren, 82-85, broodmaaltijd, 86-90, allerlei, 91-95.

Een lijst en rangschikking dreigen een povere indruk te verwekken. We verstrekken een paar nadere gegevens, b.v. voor Kleskoppen, nr. 66. Na en naast de bereiding verneemt u de verkoop in

Brugge, onder de naam « Dentelles de Bruges », het eten vóór de huwelijks-voltrekking.

De wafels of « waof'ls » kunnen « *Sintemèrtwaof'ls* » noemen, kwamen van pas als afscheidsmaal bij het einde van de diensttijd der knechten; daarbij volgt dan een achtljnig lied van de jeugd die op 11 november rondging met op een stok een uitgeholde biet, waarin een brandende kaars was geplaatst en die zodanig was uitgesneden, dat het kaarslicht de indruk van een gezicht verwekte.

Deze sobere voorbeelden bewijzen hoe in het boek boordevol gegevens gestopt

zijn, gelijk een lekkere reuzetaart die de familie zelfs niet in een maaltijd kan verorberen. Groot en klein vindt een lekkernij in dit boek. In zijn inleiding stipt de auteur enkele oorzaken aan, voor het verdwijnen van gerechten. Met dit schattig werk zullen de vrouwen nog lang kunnen bakken, en elkeen zal nog lang kunnen smaken. Het is een volkskundige prestatie van de bovenste plank en een behoorlijk en bekoorlijk geschenk dat men bij een feest aanbieden en genieten kan. Een twintigtal illustraties verdienen de naam « éinig ».

Renaat v.d. Linden

Dr. Jozef WEYNS, Bokrijk, zin en zijn. Fotos' Willy Minders. Tekeningen Herman Verbaere. Voorwoord van L. Roppe. 67 blz. tekst, 8 tekeningen en 66 foto's. Drukkerij-Uitgeverij Lannoo, Tielt, 1970, Gebonden : 295 F.

Elkeen in Vlaanderen en ook menigeeen daarbuiten kent de naam Bokrijk. Wie kent Bokrijk in zijn geheel, d.w.z., in zijn ontstaan en groei, in zijn uitgestrektheid en onvermoede verscheidenheid? Weinigen. « Nagenoeg één miljoen bezoekers komt ieder jaar in Bokrijk her-ademen », stipt Gouverneur L. Roppe in het voorwoord aan. Dat her-ademen betekent, dat het niet blijft bij het schouwen van een schoon vertoon. Bokrijk is veel meer. Het is een daad van volksopleiding, in de ontdekking van vergeten of verdwenen levensnormen en vormen. Dit boek bevestigt en versterkt de taak van volksopleiding.

Dr. Weyns beschrijft in vogelvlucht vooreerst de periodes van Bokrijk : de vroente en het kloostergoed vanaf de dertiende eeuw, het herengebied van 1797 tot 1938, het provinciedomein sindsdien.

De Noordse afstamming wijst naar

de oorsprong van de openluchtmusea, in Zweden langs dr. Arthur Azelius en in Noorwegen langs Anders Sandvig, in Nederland langs F.A. Hoefer te Arnhem.

In 1953 besloot de provincieraad van Limburg tot de oprichting van een openluchtmuseum in Bokrijk. Aanleiding tot de oprichting verschilt met de opvattingen in het noorden, het Museumsdorp van dr. Heinrich Ottenjann te Cloppenburg, de interprovinciale verstandhouding, alles komt om de beurt aan bod. De drie kultuurlandschappen in Vlaanderen inzake boerderijbouw, de primitieve bouw van de dorpskern rond boom en plein, omlijnen de groei van de grootscheepse weergave van een « levend verleden ». Verder vernemen we de verhuis van bouwwerken vroeger en nu, met of zonder meubelen, met prettige en ontroerende anekdoten. o.a. rond Janneken Coeckelbergs, de volkse poëet,

de jeugd van Keizer Karel, de bouw van abdijen, de inmenging van Karel de Grote, vele vaktermen en curiosa van herbergen en molens, enz.

In de rij der mecenasen treedt de Vlaamse Toeristenbond vooraan en talrijke kultuurverenigingen, personen en gemeentebesturen hebben het spoor en voorbeeld gevolgd. Einde 1969 zijn er vijftien lokaliteiten vertegenwoordigd. De kous of geschiedenis is lang niet af, want de kunstschilder Karel Wellens met 370 stuks van zijn verzameling Kempense « oudheden », de openstelling op 12 april '58 met zon en wind (speciaal voor het loszoeven van het molenkruis als sein voor het inwijdingsfeest). het arboretum en de rozentuin, en een natuurreservaat krijgen en verdienen de aandacht. Bokrijk kent men niet door één bezoek. U keert er weer en vindt telkens iets nieuws.

Dit boek toont de verste sporen van de openluchtmusea en de groei daarvan bij ons, met data en persoonsnamen, met de vele facetten van zijn eigen zijn, met verantwoording van de volkse en vormende zin. Bokrijk is een waarachtig schrijn in het houwe-trouwe zijn. Dit boek is een kunstuitgave, door de knappe foto's en de selectie grote poëtisch geladen tekeningen. Wie Bokrijk niet kent, krijgt hier een puike inleiding. Wie Bokrijk wel kent, kan hier opnieuw genieten van de weergaloze rijkdom. De viertalige tekst bij de foto's en tekeningen bestempelen de uitgave tot een juweelgeschenk voor bekenden en vrienden in de vreemde. Eén feiltje toch: de naam van Herman Verbaere, stipt aangegeven op de omslagkaft, op de titelpagina en in het voorwoord van L. Roppe, ontbreekt bij de inhoud.

Renaat v.d. Linden

Maurits BRONSELAER. *Liedekerke, van vroeger tot nu*. Ill. Clem. Bronselaer, 71 ill. Uitg. Heemk. Kring "Liedekerke vroeger en nu", Houtmarktstraat 111, Liedekerke. 359 pp. Prijs: 250 F. Luxe-uitg. 500 F.

Het gebeurt zelden, maar het veroorzaakt dubbel pijn, wanneer men als de eerste tekst in een boek leest: « In memoriam ... ». Voor deze uitgave is dit het geval voor de auteur. Maurits Bronselaer, ereschoolhoofd, die van 1920 tot 1965 de jeugd van zijn geboortedorp vormde, eerst als onderwijzer, dan als schoolhoofd, heeft als hoogstaand patrimonium de geschiedenis van de gemeente nagelaten, voor de jeugd en de volwassenen. Hij heeft de uitgave voorzien, maar niet mogen beleven. De heemkundige kring heeft de publikatie als een gouden krans rond zijn beeltenis gesteld.

Deze uitgave is niet « de » geschiedenis van de gemeente. De auteur be-

kent het onmiddellijk in zijn inleiding, maar dit boek is en blijft een goudmijn voor elkeen die over de lokaliteit iets wil vernemen, of verder op een terrein wil vorsen. U steekt van wal met het ontstaan en ziet gepolijste silexbijlen uit het steentijdperk bij het begin, en belandt in het heden langs het ontstaan ook van de kerk en parochie, de beroerde tijden van de 17e en de 18e eeuw. Elke eeuw staat als een paal getekend, met verwickelingen allerlei. De auteur kende het archief te Gent, te Liedekerke op het gemeentehuis en in de pastorie en verwerkt het oordeelkundig (zonder het nochtans systematisch te vermelden). Voor de heem- en volkskundige komen er onverwachte tips te voorschijn, b.v.

de geneeskunde in het begin van de achttiende eeuw, avondlessen voor volwassenen in 1882, herinneringen uit het kinderleven omstreeks 1900, de eerste fietsen en hun prijs, de eerste cinema in 1908, het onderwijs van de 17e eeuw tot 1960. Op welke leeftijd ging men vroeger een huwelijk aan (kerkelijk huwelijksregister van 1889 tot 1898)? Het zijn enkele bijzonderheden, naast de grote lijnen van een dorpsmonografie, die geschreven is met zeer veel liefde voor de inwoners, met een uitstekende kennis van de gegevens, met een keurige schikking voor de tijd en het onderwerp. Het formaat is ongewoon

(21 × 24 cm), maar ook de waarde blijft uitzonderlijk. Elkeen in Liedekerke die er de geschiedenis van de gemeente én omgeving wil kennen of doorgronden, is verplicht dit werk te raadplegen en te genieten van de volheid van het leven, van in de verste verten tot nu. Eenenvijftig foto's en 10 oude kaarten laten u toe de feiten en voorstellingen mede te beleven. De Heemkundige Kring heeft er met « meester » Maurits Bronselaer aan de bevolking een goudmijn geschonken. Jong en oud is er verplicht zich die uitgave aan te schaffen, als een blijvende schat.

Renaat van der Linden

Dienst voor Volkskundige Enquêtes in Vlaanderen

Strodekker en Strodekkerstechnieken*

TERMINI TECHNICI

Overkragen : over de wanden stekende stromat; — in overkraging uitgevoerde wandafsluiting met stro ter beschutting van de vakwerkwanden der onderste verdieping. Overkragende strobekleding.

Overnaaien : noodherstelling; overlappen.

Oversteek, overstek : zie oozie. Wandbeschuttende dakrand. Zie ook : overkragen.

Paradeke : opsmuk. Van pronk, pralen. Dakspie.

Peerd (paard) : strodekkersgerief. Dekladder, dekstoel, waarop de dekker zijn werk op het dak uitoefent.

Peerdegang : lengtemaat van een te bewerken dakstrook zonder het « *dekpeerd* » te moeten verplaatsen. Zie : « *boomgang* ».

Pen : houten priemen welke het wegglijden der vorstzoden moeten beletten. Puntig gemaakte *pen, pin, vorststekken, stakken, stikken, stiften*.

Pilasterken : met baksteen uitgevoerde spil op een eindpan. Spilvormige verzwaaring van de uiterste vorstpannen.

Plaker : zie *dekplank*. Plakken en slaan.

Plankgang : zie *boomgang*.

---

* Vervolg O VZ XXXIV (1969) 209-218, XXXV (1970) 103-116, 143-156 en XLVI (1971) 32-40.

Plakzode : heidekruid. Gesteken zoden op dakvorst. Met *plankberd* vastgeplakt; *plakken* (vastzetten); *vastplakken*. Vastslaan der zodenplakken.

Plankberd : plank met hecht waarmede zoden op de vorst worden vast geslagen.

Platte knoop : ingestrengd reepje stro dat met de « *schoppriem* » achter de bindroede is vastgezet.

Pluim : van strostengel; het aarpluimpje van gedorste korenhalmen. Schildenvlak met pluimpjes overdekt. Dekwijze.

Popje (van stro) : zie ook dok. *Pop* : vulg. lat. puppa.

Priem : strodekkersgerief. Naar de vorm onderscheidt men : 1° de « *steekpriem* » met oog (*vanghaak*, *vangpriem*, *dekhaak*, *hengellhaak*); 2° de « *schuppriem* », voorzien van een schopje. Beide *dekpriemen* zijn voorzien van een « *neusje* », ook « *priemneusje* ».

Priemneusje : zie *neusje*.

Priempunt : uiteinde van « *dekpriem* » aangewend voor het doorboorden van de strolaag.

Profiel : omtreklijn van dakspie, dakspil. Ook van *ooziebalkjes*.

Puntgevel : driehoekig geveldak. Open en door een strowand afgedekte ruimte. Ontlasting van een in vakwerk voorziene gevelopening. Zie *Strowand*.

Reep : strotouw.

Richten : timmeren van een woning in stijl- en regelwerk (vakwerk), waartussen de open ruimten gevuld worden met vlechtwerk en leem.

Richtmei (richtritus) : zie dakspie.

Riet : voor het dekken van daken (« *deck-riet* »). Moet vrij van fouten zijn. Kort riet (1.50-2.00 m) wordt bij voorkeur gebruikt. Lang riet is moeilijker te bewerken. Dekriet (*phragmites communis*, Lat. *Arundo phragmites*) behoort tot de afdeling der rietgrassen; gemeen riet : *oeverriet*, *dak-dekriet*, *glui-lane*, *scheurriet*, *slootriet*, *walriet*, *spoelpijpriet*; (Fr. : *Roseau commun*, *roseau des marais*).

Rietboogje : veerkrachtig en halffrondvormig geplooid riethalm op een « *gerolde* » of « *gewrongen vorst* ».

Rietlat : zie « *deklat* ».

Rietrol : ook storol. Zie « *gewrongen vorst* ».

Rietmes : strodekkersgerief; zie *mes*, « *dekmes* ».

Roede : bindroede (slang, staak).

Roggedak : dak met roggestro gedekt. Rogge (*secale cereale*) wordt aangezien als het beste dekstro. Het wordt in bossen (roggebossen) samengebonden en voor het dekken bewaard. Rogge : stoppelkoren (stoppels); met sikkel afgesneden roggestengels.

Rooswerk : een zesdelig figuur welke door strobanden samengesteld is. « *Roos* » figuur van een strowand; van een hangende stromat.

Rug (van het dak) : Vorstlijn.

Ruitvorm : een met strotouwen in ruiten verdeelde strowand; een scheefhoekig parallelogram door middel van strotouwen op een vorstgang aangebrachte doelmatige versterking.

Russen : zie *zoden*.

Schadde : heiplag.

Schakelijzer : zie *stuwhaak*.

Scheermes : om het dekstro tot een effen vlak « *zuiver te scheren* ». Mes dat dient voor het doorsnijden der wijmen en kindroeden.

Schilddak : schuin dakvlak. Men onderscheidt vierkantige-, driehoekige en trapeziumvormige dakschilden.

Schoofdak : een « *schovendak* », een « *gebundeld* » dak. Met bussels en strowis uitgevoerde strobekking. Zie « *gebundeld dak* ».

Schopje : van een « *dekpriem* ». Schopvormig vlakje van « *schupriem* » in staal.

Schudden : opschudden van stro; de strobossen zuiveren door schudden.

Schuifschuur : Verstelbaar tentdak op vier palen. Hooiberg omkleed met een strowand en afgedekt met een strokap.

Schutsel : schutswand van gevlochten stro. Zie *strowand*.

Schutstekken : Onheilafwerende tekens op boerendak. Zie *dekspie*.

Semper vivum teكتورum : zie *dakflora*.

Sikkkel : meer als oogstmes bedoeld. *Daksikkkel* zie : *stuwhaak*.

Sloof (slof) : stengel van stro of riet.

Sloofgat : aardeind, stoppeleind, stengelgat. Zie ook *gat*.

Spar : boomnaam. Verkort uit sparreboom. Zie *dakspar*, *sparrendak*.

Sparrendak : een door sparren gevormde kap; hanebalk-dak. De sparren zijn door « *haanhouten* » verstijfd. Een voor strobekking zeer geschikte dakconstructie. Zie « *kapruimte* », « *dakstoel* ».

Spie : *dakspie*, *daktuiltje* van stro met zinnebeeldige toevoegsels.

Spil : *dakspie* verstijfd met een houten spil. Grote *dakspie*.

Spil : van gebakken klei. Geprofileerde spil op de vorsteinden van een pannendak. hol gevormde huls in gebakken aarde ter bescherming van de « *strospil* » aangewend.

Spreilaag : onderlaag waarop de eigenlijke deklaag wordt uitgevoerd. *Strobed*. Zie ook *lateren*, *bed*.

Sprietje : zie houten *stuwhaak*. Vorsthoek van strodak : schrijlings (in een sprietje) op de bovenschilden geplaatste strobundeltjes. Zie ook *dakspie*.

Staaldraad : gegalvaniseerde draad Ø 2,5 mm vervangt de wijmen. Kan de strostengels beschadigen (doorsnijden).

Staande vorst : uit twee tegen elkaar aanleunende strogangen samengestelde nok- of vorstafdekking. Dakvorst met kam.

Staanplank : plankje met dekstoel, plank van *boom* (steiger) waarop de dekker staat gedurende het werk.

Stagie : een in stagieën gesneden *dakspie* (Fr. en *étage*). Een in trapjesvorm versneden strosapie.

Stamdier : silhouet van « *paard* » en « *haan* » met stro vervaardigd en als windwijzer op het boerendak geplaatst.

Steiger : zie « *boomgang* ». Mnl. *stéger* (trap), van stijgen.

Steil dak : Dakvorm. bijv. een *Zadeldak* (voor strobekking) van 60°.

- Stermotief*: Zesdelige verbinding met strotouwen. Zie ook « *roossteertjes* ».
- Stoel*: strodekkersgerief. Miniatuurladdertje waarop de dekker werkt. Zie ook: *dekstoel*, *dekpaard*, *paard dekleer* (-ladder).
- Stoelhaak*: ijzeren *hanghaak* van dekstoel.
- Stol*: gepelde hennep.
- Stoldak*: « stol » (hennepvezels) waarmee het stro op de dakhoeken en « *horenbomen* » wordt verbonden en versterkt.
- Stolpdak*: tentvormige (vieregelijkzijdige) dakconstructie.
- Stoppelgat*: aardeinde van strostengels. Lat. *stupula*, *stipula*.
- Stoppel*: vroeger noemde men rogge *stoppelkörn*.
- Strek*: knoop, strik, streng. Een wijmstrek.
- Stro*: *dekstro*, *walmstro*. Voorheen: *stroot*, *stroodt*.
- Strodak*: (boerendak) bestaande uit een strobedekking van ca. 30 cm dikte. Men kan de technieken onderscheiden in een « *gedreven* »-, « *gebonden* »- « *ge-naaid* »- of « *gebundeld* » dak.
- Stroband*: strotouw voor het binden der bossen. Vlechtwerk met strotouwen uitgevoerd op dakvorsten en strowanden.
- Strobed*: zie *spreilaag*.
- Strobos*: gezuiverd stro in bossen verzameld.
- Strokap*: een met stro overwelfde kap- of zolderruimte. Boerendak.
- Strodekkersnering*: de strodekkers (strodeckers, stroedeckers) waren van de 13e tot in de 19e eeuw in gilden verenigd met speciale voorrechten.
- Strodorp*: groep noodwoningen voor een tijdelijk verblijf opgericht.
- Strogang*: zie *deklaag*.
- Strogevel*: zie *strowand*, *stromat*.
- Strolaag*: dakhuid, strovacht, ter dikte van 25-30 cm dikte en in « *gangen* » (stroken) uitgevoerde bedekking. *Strolaag*: de oude Germaanse sagen gewagen vaak van riet en stromatten, waarmee de vloeren van bepaalde woningen bedekt werden.
- Strolat*: deklát. Later panlát.
- Stromat*: loodrecht hangende schutting van gevlochten stro ter afsluiting van een loods met open ruimte. Een hangende stromat met licht overkragende (elkaar gedeeltelijk overdekkende) dunne strolagen en aaneengenaaid door middel van knopen en strotouwen welke een ster- of roosvormig motief uitmaken.
- Stromes*: zie mes; *scheermes*, *sikkél*, *deksikkél*.
- Strop*: wijmknoop waarmee *bindroede*, stro en deklát onderling verbonden worden. Zoals *strik*, *strek*.
- Stro*, uit een germ. grondvorm « *strawa* ».
- Strobussel*: bundeltje kort gesneden riet of stro. Versterking van een « *staande vorst* ».
- Stropopje*: propje uit strostengels. Zie *gepopt dak*; dok.
- Strospil*: zie *dakspie*.
- Strovacht*: dekstro, dakhuid; dakbedekking met stro.
- Strowand*: zie *stromat*.

- Stukvliegen* : breken der stengels door rukwind. Opvliegen van dakstro. Uitwaaien.
- Supplementje* : toevoegsel in vorm van een kruis, kruis-met-hart, paard, haan, enz. op een *dakspie*.
- Stuwhaak* : strodekkersgerief, ijzeren tuig voorzien van weerhaken (tanden) en *knelhecht*, z.g. *knijpijzer*, *trekmes*, *zetje*, *vangijzer*, *schakelijzer*, *deksiggel* (-sikkel), *knolijzer*, *haakijzer*, *tandhaak*. Een houten « *zetje* » (sprietje); « *derde hand* ». Tuig voor spannen, prangen en samendrukken van de bandroede op het dekstro.
- Tandhaak* : zie *stuwhaak*.
- Tarwedak* : dak met tarwestengels gedekt.
- Teenhout* : zware waterwilgentwijgen. Zie *dekgaarde*.
- Tegeldak* : harde (gebakken) dakbedekking. Tegel : van « *tegula* » = dakpan.
- Toefe* : tuilvormig gebonden *dakspie* op dakhoeck. *Toef* van een dak bedoeld wordt : dakuiteinde, dakkop, klein schild van wolfsdak.
- Toeluiken* : het sluiten der daknaden. Herstellen met nieuw stro. Zoals « *luiken* ».
- Topend* : uiteinde van een dakvorst; ook *kopend* (kopeind), *dakkop*, *toef* of *toefe*.
- Topgevel* : zoals puntgevel, *tuitgevel*.
- Trapkensdak* : dekwijze. Deklagen uit kort gesneden stro en evenwijdig met de druiplijn, overdekken elkaar voor slechts 3/4 van de stengellengte.
- Treepmadammekes* (sodium rupestre) : dakflora.
- Trekmes* : aantrekken, aanspannen met de *stuwhaak*. Zie *stuwhaak*.
- Tuiltje* : zie *dakspie*, *dakspil*, *dakspievormen*.
- Tuitgevel* : spitstoelopend driehoekig gevelvlak. *Puntgevel*, *topgevel*.
- Twijg* : sterk en zeer buigzame waterwilgen. *Dekwijm*. Een gevorkte *tak*, een *zetje*.
- Twijgijzer* : strodekkersgerief. Ook *wigijzer*. Een voor driekwart cirkelvormig gebogen naald voorzien van een oog, waarmede de bindwijmen omheen de deklatten gedraaid worden alvorens de bindroede met de strolagen te verenigen. Noordnederlandse techniek.
- Uilengat* : (Samengesteld uit *uil* en *gat*) driehoekig gevormde opening onder de nok van een schuurgevel. Vaak technisch verzorgd en met stro uitgevoerde motieven versierd.
- Uitwaaien* : een uitgewaaide strovacht; gaten in het strovlak door windstorm veroorzaakt. Uitgewaaide stengels
- Vangpriem* : zie dekpriem.
- Verbinden* : zichtbaar herstellende delen van een oud strodak, door overdekken met nieuwe strolaag verbinden. Ook *naaien*.
- Verkragen* : herstellen van een strovorst.
- Verleggen* : zoals verdekken (verdecken); een oude strolaag vervangen met vers stro. Herstellen van een boerendak.
- Vermaken* : herstellen, ten dele vernieuwen.
- Verstellen* : zoals verbinden; een lapwerk (lappen, oplappen).
- Vitselroede* : zie bindroede. Waarschijnlijk ontleend aan « *vitswerk* » wanden in vlechtwerk van een getimmerde woning.
- Vlak* : oppervlakte van een dakschild. Een *effen geschoren* dakvlak.

- Vlak kloppe* : stro gelijkmatig en tot een effen dakvlak aankloppen door middel van de « *dekplank* ».
- Vlaklijn* : buitenste (onderste en bovenste) horizontale lijn van een dakschild.
- Vlasdak* : dekwijze; ten dele met vlasstengels bewerkte strolaag.
- Vlechtelingen* : met stro gevlochten, aaneengeweven; met strotouwen uitgevoerde figuren. Strowand.
- Vlechtwand* : hangende stromat, strowand.
- Vlechtwerk* : gevlochten strowand of stromat waarop roos- en ruitvormigeg motieven zijn aangebracht. Vlek, vlechtelingen.
- Vodden* : graszoden op strodak, strovorst. Een grasdak, begroeid met « *voeden* » (vodden).
- Vogeltje* : tot een knolvorm verdikt of « *gewrongen* » strotouw op een « *gerolde* » vorst, z.g. « *veugelke* ». Zie « *knolvorm* ».
- Vol stro* : langste strostengels; in hun natuurlijke lengte als dekmateriaal gebruikt.
- Vorst* : dakvorst, « *verste* »; top of rug van een dak. Eng. first. Bovenste horizontale lijn van een boerendak.
- Vorst* : toegelukkete daknaden boven de nokbalk; zie vorstlaag.
- Vorstlaag* : horizontale afdekking van een strodak. Verschillende technieken worden hierbij toegepast : de « *gewrongen vorst* » de « *gedraaide-, geklopte-, gerolde-, opgeklopte vorst*; de « *gevouwen-, overgeslagen vorst* », de « *kruklaag* », de « *steek- of staande vorst* », de *zodenvorst*, de *kleivorst*. Zie dakflora.
- Vorstlat* : vorststok, storol. Roede waarrond een groot aantal strotouwen gewrongen zijn. Zie « *gewrongen vorst* ».
- Vorst met land* : kleivorst, aangewend voor het dichtmaken van de bovenste daknaden (« *terre forte* », Wall.) Zie dakflora.
- Vorststekken* : houten pennen voor het vastzetten van de zoden op de dakvorst. Zie ook « *pen* ».
- Vorststok* : zie « *vorstlat* », « *gewrongen vorst* ».
- Vorstversterking* : een met strobosjes versterkte « *staande* » vorst of « *kam* ». Met « *vlechtelingen* » (strotouwen) stevig vlak gehouden deklaag van een « *gevouwen* » vorst. Bestaat uit verschillende technieken.
- Vouwgang* (vouwen = vlechten). Zie : vorsten.
- Waaievormig* : waaievorig uitgebreide strobos van dakspie op een vorstuiteinde. (Wolfsdak).
- Waaieerknop* : het einde van in « *waaievorm* » uitgevoerde vlakjes met wijmen aan de bindroede bevestigde stroknopen.
- Wafelken* : elkaar overkruisende strotouwen. Ruitvormige verbindingen ter versterking van het dekstro.
- Walmstro* : oude benaming voor dekstro.
- Wand* (vakwerkbouw) : ww.winden; een van « *tenen* » gevlochten wand.
- Waterzak* : brandbustoestel in leder aan een paal bevestigd.
- Weeg* : gevlochten huiswand met vitsroeden.
- Week dak* : een dak met stro of met riet bedekt. Een « *week* » dak. In tegenstelling van « *hard dak* » (met pannen of met tegels bedekt).

Weken : slap maken van tot touwen te bewerken wijmen.

Welvendak : een wolfs- of wolfsdak. Overwelfd dak. Oude benaming.

Weven : verbinden, aaneenvlechten; onderling aaneenvoegen van bijv. een strowand.

Wigijzer : zie « stuwhaak ».

Wijm : twijgentouw voor het maken van de vele stroppen waarmee het dekstro aan de deklatten bevestigd wordt.

Wijmknop : sterk vastgesnoerde verbinding; knoop of strop met een wijmtouw uitgevoerd.

Wijgentouw : bindtouw van buigzame takken, wilgendraad, wilgentenen, wilgentwijgen, wissen. Ook voor vlechtwerk aangewend.

Windberg : schutsdak; het schild van een welfsdak boven de schuurpoort. Ook windboom, windhoorn, kavel, topend, windberm.

Windveer : een paar met de dakhelling gelijklopende, smalle gevelplanken ter bescherming van de stro- of rietgangen.

Wis, wisse : van wilgentakken en aangewend voor het binden van stro- en rietbossen, het maken van touwen en stroppen.

Wolfsdak : zoals welfsdak, walmdak. Zie daktypen.

Wolfseind : het kleinste dakvlak van een wolfs- of welfsdak. Ook windberg.

Wrong : (van wringen) vast incengedraaide strotengels. Een stevig gewrongen strotouw; strotouwen van een « gewrongen » vorst. Ook « knolvorm ».

Zadeldak : uit twee gelijk hellende schildvlakken samengesteld.

Zetje : zie o.m. « stuwhaak ».

Zig-zagmotief : strotouw dat beurtelings uit- en inspringende hoeken maakt. Een zig-zagverbinding op vorstlaag en strowand.

Zig-zagsteek : naaien of verbinden in een zig-zaglijn van de strolagen met een steeknaald. Engelse en Friese techniek.

Zode : van gras- en heideland. Dakzode, dakplag, plag enz.

Zolderruimte : vrije ruimte onder de dakschilden. Zolder : laatlat, solarium.

Zoom : afzomen (naaien) van de uitkanten van een strodak. Een gezoomd dak.

Bedoeld het afwerken en versterken met riet of met hennep van een strodak.

Cl. V. TREFOÏS

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond bevordert de studie van de volkskunde en geeft sedert 1926 het tweemaandelijks tijdschrift « Oostvlaamse Zanten » uit, waarin volkskundige bijdragen en de uitslagen van de enquêtes in Vlaanderen gepubliceerd worden.

Raad van Beheer van de Bond : ere-voorzitter : E. Boonen; voorzitter : Lic. R. van der Linden; onder-voorzitters : Lic. M. Daem en J. Pieters; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeesteres : H. Depoorter; leden : Dr. R. Haeseryn, G. Hebbelynck, Lic. L. Hoste, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, G. Van Peteghem en G. Weze.

Dagelijks bestuur van de Bond : voorzitter: Lic. R. van der Linden; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeesteres : H. Depoorter; leden : Dr. R. Haeseryn en G. Hebbelynck.

De Bond schrijft ten laste van zijn Alfons de Cockfonds tweejaarlijkse prijsvragen over volkskundige onderwerpen uit, organiseert voordrachten, tentoonstellingen en reizen.

Kommissie voor volkskundige Enquêtes : voorzitter : Lic. R. van der Linden; leden : M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Dr. R. Haeseryn, J. Pieters en G. Weze; adviseurs : Lic. H. Arens en M. Van Wesemael.

Kommissie voor feesten en reizen : voorzitter . G. Weze; leden : M. Broeckhove, G. Hebbelynck, G. Van Audenhove, F. Van Bost en G. Van Peteghem.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond in 1927 in het voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, is sedert 1962 overgebracht naar het Kinderen Alynshospitaal, Kraanlei 63, Gent. De Bond ondersteunt het Museum dat de stad Gent bij besluit van 27-9-1931 in bescherming heeft genomen. Het staat onder toezicht van een commissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Beheerkommissie Museum voor Volkskunde : erevoorzitter : E. Boonen; voorzitter : G. Weze; ondervoorzitter en konservator a.i. : Dr. R. Haeseryn; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeester : G. Hebbelynck; leden : H. Depoorter, Lic. L. Hoste, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. P.J. Vandenhoute, Lic. R. van der Linden en G. Van Peteghem.

Dagelijks bestuur en aankoopkommissie van het Museum voor Volkskunde : voorzitter : G. Weze; ondervoorzitter en konservator a. i. : Dr. R. Haeseryn; penningmeester : G. Hebbelynck; sekretaris : M. Broeckhove.

(Vervolg van tweede blz. van de kافت).

van z.g. « Frankische Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land, door Cl. Trefois — De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore, door Cl. Trefois — De Tinnepotgieterij te Gent, door J. Boes — Galerij van Gentsche Typen door E. Andelhof — De Magie van het Poppenspel, door F. Van Es en anderen — Devotie tot de Heilige Donatus, door M. Broeckhove — Sint-Kristoffel. Legenden. Verering, Verspreiding, door R. van der Linden — Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde, door Mevr. L. Bataille-Hiel — Leerknappen in de kunstambachten te Gent 14e en 15e eeuw, door M. Daem — Register op G. Celis: Volkskundige Kalender . . . door F.M. Oibrechts — De Groei en Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse Volksziel, door J. Vermeulen — Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke, door J. Laureys — Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal (avec un résumé en français), door R. van der Linden en G. Simons — Duiventorens in Oost-Vlaanderen, door O.S. Depraet.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen : Jaarlijkse bijdrage gewoon lid : 250 F; gezinslid : 75 F (zonder tijdschrift); gepensioneerde : 200 F; beschermend lid : 500 F; steunend lid en maatschappijen : 1000 F (BTW inbegrepen).

Abonnement op Oostvlaamse Zanten voor niet-leden (bibliotheken, instellingen, boekhandel, verenigingen, enz.) : 300 F; buitenland : 350 F per jaargang (BTW inbegrepen).